

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

Αναγέννηση Αγροτικών Συνεταιρισμών στο Δήμο
Πλατανιά και Τοπική Αυτοδιοίκηση

Ειρήνη Κουκουλά

Επιβλέπων: Εμμανουήλ Σπυριδάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2016

Department of Political Studies and International Relations - University of Peloponnese

Department of Economics - Democritus University of Thrace

Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki

Department of Business Administration - University of Piraeus

**Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
«Local and Regional Government and Development»**

**Agricultural Cooperatives Rebirth in Plataniias
Borough and Local Government**

Irene Koukoula

Supervisor: Emmanouel Spyridakis, Associate Professor

Corinth, September 2016

Αναγέννηση Αγροτικών Συνεταιρισμών στο Δήμο Πλατανιά και Τοπική Αυτοδιοίκηση

Περίληψη

Η ελληνική, μικρομεσαία, οικογενειακή, αγροτική εκμετάλλευση συνθλίβεται σήμερα, στην πρέσα που διαμορφώνεται από την εθνική και την Κοινή Αγροτική Πολιτική. Συνεπακόλουθα, μετά από έναν αιώνα Αγροτικών Συνεταιρισμών οδηγημένων στην κατάρρευση από την κρατική παρέμβαση, δεν έχει άλλη επιλογή από το να ξανααφεύρει τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς.

Η ελληνική αγροτιά πρέπει να ανακτήσει την εμπιστοσύνη στις ξεχασμένες συνεταιριστικές αξίες, αφού προηγηθεί ο απολογισμός της αποτυχίας των ψευδεπίγραφων Αγροτικών Συνεταιρισμών του παρελθόντος και η εμβάθυνση στις φωτεινές συνεταιριστικές πρακτικές της Ελλάδας και του εξωτερικού. Ακολούθως, οφείλει να δημιουργήσει τους νέους, αληθινούς Αγροτικούς Συνεταιρισμούς που είναι προσηλωμένοι στην αποστολή τους, στηρίζονται στην κοινωνική τους βάση, εκπαιδεύονται διαρκώς και λειτουργούν ως αποδοτικές, ανταγωνιστικές επιχειρήσεις με ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό.

Η συνεκτίμηση του αγροτικού και συνεταιριστικού τοπίου στο Δήμο Πλατανιά επαληθεύει τις ανωτέρω διαπιστώσεις και για την περίπτωση της μικρής, οικογενειακής, αγροτικής εκμετάλλευσης του Δήμου. Συνεπώς, αναδεικνύεται το ζητούμενο της αναγέννησης των Αγροτικών Συνεταιρισμών στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει υποχρέωση να αντιμετωπίσει την ανωτέρω πρόκληση, αναλαμβάνοντας την προβολή και διαφήμιση των συνεταιριστικών αξιών, την ενεργοποίηση της σχετικής ζύμωσης στον αγροτικό χώρο, τη διασύνδεση με τις υφιστάμενες, καλές, συνεταιριστικές πρακτικές, την τεχνική υποστήριξη των νέων Αγροτικών Συνεταιρισμών. Πρόκειται για το χρέος της στην τοπική ανάπτυξη που επιδιώκει να υπηρετεί.

Agricultural Cooperatives Rebirth in Platania Borough and Local Government

Abstract

Currently, the small and medium, greek family farm is pressed by the national and the Common Agricultural Policy (CAP). Consequently, it has no choice but to re-invent the Agricultural Cooperatives, even if they collapsed in the previous century because of the state's intervention.

The greek farmers have to determine the causes of the former Agricultural Cooperatives failure. Also, they have to look at the good cooperative practices in Greece and abroad. Afterwards, they must reconstitute the confidence to the cooperative values and create the new and real Agricultural Cooperatives. In other words, the Agricultural Cooperatives that stay focused on their mission, are supported by their members, are constantly under education and operate as efficient, competitive and people oriented companies.

The consideration of the rural and cooperative factors in the borough of Platania concludes the abovementioned findings. Therefore, the rebirth of the Agricultural Cooperatives in Platania borough is desired.

The Local Government has to cope with the challenge of the Agricultural Cooperatives regeneration through the promotion of the cooperative values, the stimulation of the activation in rural areas, the interface with current good cooperative practices and the technical support of new Agricultural Cooperatives. Whether the Local Government wants to achieve the goal of local development, it has to fulfill the aforesaid duty.

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγή 1

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Αναγκαιότητα αναγέννησης Αγροτικών
Συνεταιρισμών** 3

2.1 Συνθήκες και αίτια γέννησης των Αγροτικών Συνεταιρισμών 3

2.2 Σύντομη ιστορική αναδρομή στους ελληνικούς Αγροτικούς
Συνεταιρισμούς 4

2.3 Εθνική πολιτική και Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) στην
ελληνική γεωργία 7

2.4 Ο ελληνικός αγροτικός τομέας σήμερα 11

2.5 Λόγοι για την αναγέννηση των Αγροτικών Συνεταιρισμών 14

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Πορίσματα από την εμπειρία ενάμισι
αιώνια Αγροτικών Συνεταιρισμών** 18

3.1 Αίτια κατάρρευσης ελληνικών Αγροτικών Συνεταιρισμών 18

3.2 Φωτεινές εξαιρέσεις 19

3.2.1 Αγροτικός Γαλακτοκομικός Συνεταιρισμός Καλαβρύτων 19

3.2.2 Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου 22

3.2.3 Το συνεταιριστικό δίκτυο του Μοντραγκόν 23

3.3 Προϋποθέσεις για την αναγέννηση και επιτυχία των ελληνικών
Αγροτικών Συνεταιρισμών 27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Δήμος Πλατανιά, Αγροτικοί Συνεταιρισμοί και Τοπική Αυτοδιοίκηση	33
4.1 Ο αγροτικός τομέας στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά	33
4.2 Ενεργοί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί και Ομάδες / Οργανώσεις Παραγωγών στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά	34
4.2.1 Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζυμβραγού	35
4.2.2 Αγροτικός Συνεταιρισμός Παλαιών Ρουμάτων	36
4.2.3 Ελαιουργικός Συνεταιρισμός Ροδωπού	36
4.2.4 Αγροτικός Συνεταιρισμός Βουκολιών	37
4.2.5 Αγροτικός Συνεταιρισμός Μεσκλών	37
4.2.6 Ομάδα Παραγωγών Εσπεριδοειδών και Υποτροπικών Ν. Χανίων «ΚΟΡΜΟΣ»	38
4.2.7 Ομάδα Παραγωγών Εσπεριδοειδών και Αβοκάντο Αγροτικού Συνεταιρισμού Χανίων - Ομάδα Παραγωγών Ελαιολάδου Αγροτικού Συνεταιρισμού Χανίων	39
4.3 Αδυναμίες και δυναμική	40
4.4 Τοπική Αυτοδιοίκηση και αναγέννηση Αγροτικών Συνεταιρισμών στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	45
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε έναν αγροτικό Δήμο, όπως ο Δήμος Πλατανιά, έχει την υποχρέωση να αναγνωρίσει την αναγκαιότητα της αναγέννησης των Αγροτικών Συνεταιρισμών ως στόχο πρώτης προτεραιότητας για την τοπική ανάπτυξη. Ακολουθώντας, με υψηλό αίσθημα ευθύνης, οφείλει να προσδιορίσει το μηχανισμό με τον οποίο θα μπορούσε να συμβάλλει στην υλοποίηση του παραπάνω στόχου και να τον θέσει σε λειτουργία.

Η παρούσα εργασία προσπαθεί να συνεισφέρει στη διερεύνηση του θέματος που έχει τεθεί. Μέσα από βιβλιογραφικά, στατιστικά και εμπειρικά δεδομένα επιδιώκεται η αναγνώριση των λόγων της αποτυχίας του συνεταιριστικού κινήματος του περασμένου αιώνα, αλλά και των παραγόντων της επιτυχίας των φωτεινών συνεταιριστικών πρακτικών στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Πρόθεση της παραπάνω έρευνας ο προσδιορισμός των όρων και προϋποθέσεων για τη δημιουργία και επιτυχία των νέων Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΑΣ). Ακολουθώντας, διερευνάται το συνεταιριστικό τοπίο στο Δήμο Πλατανιά, με τον εντοπισμό των ενεργών ΑΣ και Ομάδων/Οργανώσεων Παραγωγών στην περιοχή του Δήμου και τη λήψη συνεντεύξεων από τους Προέδρους των Διοικητικών τους Συμβουλίων. Στόχος αυτής της έρευνας, ο προσδιορισμός των αδυναμιών που πρέπει να ξεπεραστούν και των συνθηκών που πρέπει να ωριμάσουν για την αναγέννηση των ΑΣ στην περιοχή του Δήμου. Τέλος, διερευνάται ο ρόλος που η Τοπική Αυτοδιοίκηση πρέπει να αναπτύξει για να προωθήσει τη διαδικασία της αναγέννησης των ΑΣ στο Δήμο Πλατανιά.

Στο πρώτο μετά την τρέχουσα εισαγωγή Κεφάλαιο επιδιώκεται η τεκμηρίωση της αναγκαιότητας για την αναγέννηση των ΑΣ. Για το σκοπό αυτό, γίνεται καταρχάς μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία των ελληνικών ΑΣ και διερευνώνται οι συνθήκες και τα αίτια που τους γέννησαν. Ακολουθώντας, ανιχνεύονται οι κατευθύνσεις της εθνικής και

της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής στην ελληνική γεωργία και επιχειρείται η αποτίμηση του ελληνικού αγροτικού τομέα σήμερα.

Στο επόμενο Κεφάλαιο (3^ο) διερευνώνται οι όροι και οι προϋποθέσεις για την αναγέννηση των ελληνικών ΑΣ. Για το σκοπό αυτό αξιοποιούνται από τη μια, τα συμπεράσματα που εξάγονται από την αποτυχία του συνεταιριστικού κινήματος του περασμένου αιώνα. Από την άλλη, τα μαθήματα που προσφέρουν κάποια επιτυχημένα συνεταιριστικά εγχειρήματα, τα οποία κατάφεραν να ξεφύγουν από τον παραπάνω κανόνα και να αποτελέσουν τις φωτεινές εξαιρέσεις στο συνεταιριστικό στερέωμα.

Στο Κεφάλαιο που ακολουθεί (4^ο), ανιχνεύονται οι συνθήκες που πρέπει να ικανοποιηθούν για την αναγέννηση των ΑΣ στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά και η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ωρίμανση των συνθηκών αυτών. Ειδικότερα, αφού αποτιμηθεί ο αγροτικός τομέας του Δήμου, ώστε να τεκμηριωθεί η αναγκαιότητα της αναγέννησης των ΑΣ, διερευνάται η συνεταιριστική πραγματικότητα στην περιοχή του. Πρόθεση της εν λόγω έρευνας, η εξαγωγή χρήσιμων πορισμάτων για τον προσδιορισμό των όρων αναγέννησης των ΑΣ του Δήμου. Ακολούθως, προσεγγίζεται ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην παραπάνω διαδικασία.

Η αναγέννηση των Αγροτικών Συνεταιρισμών αποτελεί την πρόκληση με την οποία οφείλει να αναμετρηθεί στα επόμενα χρόνια ο Δήμος Πλατανιά ως Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ Βαθμού, δεδομένου ότι αποτελεί τη δικλίδα, η οποία μπορεί να διασφαλίσει στην περιοχή του αγροτικού Δήμου Πλατανιά το στοίχημα της τοπικής ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

2.1 Συνθήκες και αίτια γέννησης των Αγροτικών Συνεταιρισμών

Ιστορικά, η ανάπτυξη του θεσμού των ΑΣ συνδέεται με τη διείσδυση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στον αγροτικό τομέα. Το τίμημα αυτής της διείσδυσης είναι η απαλλοτρίωση χιλιάδων μικρών αγροτών, στη βάση του οικονομικού νόμου της συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης της γης και του κεφαλαίου.

Στις καπιταλιστικές χώρες της Ευρώπης, οι ΑΣ εμφανίζονται στο τέλος του 19^{ου} αιώνα ως το όπλο της συλλογικής οργάνωσης των μικρομεσαίων αγροτικών εκμεταλλεύσεων για άμυνα και επιβίωση, ενάντια στις επιπτώσεις των καπιταλιστικών νόμων. Αργότερα, εξελίσσονται σε οικονομικές επιχειρήσεις με κοινωνικό χαρακτήρα, στοχεύοντας στη μείωση του κόστους παραγωγής των μικρομεσαίων αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

Στην Ελλάδα, λόγω της ανορθόδοξης καπιταλιστικής ανάπτυξης της χώρας, οι ΑΣ γνωρίζουν διαφορετική από την προλεγόμενη, κοινωνικοοικονομική αφετηρία. Συγκεκριμένα, δεν γεννιούνται ως απάντηση στην καπιταλιστική διείσδυση στον αγροτικό τομέα, αντιθέτως, γεννιούνται για να ωθήσουν την εν λόγω διείσδυση στον τομέα αυτό. Ειδικότερα, δημιουργούνται ως κρατικό εργαλείο για την αγροτική μεταρρύθμιση των ετών 1917-1929, η οποία στοχεύει στη μετάβαση της κατά πλειοψηφία μικρής, οικογενειακής, αγροτικής εκμετάλλευσης, από το κλειστό, φυσικό σύστημα της οικονομίας της αυτοκατανάλωσης, σε αυτό της οικονομίας της αγοράς.

Συνεπώς, οι ελληνικοί ΑΣ γεννιούνται και αναπτύσσονται σε εξάρτηση από το κράτος και σε συνθήκες ασάφειας μεταξύ του οικονομικού και του κοινωνικού τους ρόλου.

Μέσω των ΑΣ εισάγονται στον ελληνικό αγροτικό χώρο, η δανειοδότηση, η εκμηχάνιση, οι γεωργικές εισροές, η αντικατάσταση της μικρής από τη μεγάλη παραγωγή, εν γένει, η εντατικοποίηση της αγροτικής εκμετάλλευσης. Με άλλα λόγια, εγκαινιάζονται οι προσπάθειες για τον καπιταλιστικό εξορθολογισμό του αγροτικού τομέα, που μεταπολεμικά θα αποφέρουν αξιόλογες επιδόσεις στο πεδίο του γεωργικού εκσυγχρονισμού και της βελτίωσης της παραγωγικότητας και αποδοτικότητας των αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

2.2 Σύντομη ιστορική αναδρομή στους ελληνικούς Αγροτικούς Συνεταιρισμούς

Ο πρώτος ελληνικός ΑΣ εμφανίζεται το 1900, στον Αλυρό Βόλου. Ονομάζεται «Μετοχικό Γεωργικό Ταμείο Αλληλοβοήθειας» και έχει τη μορφή σωματείου, λόγω της απουσίας συνεταιριστικής νομοθεσίας. Η ίδρυσή του είναι προϊόν της προσπάθειας κάποιων διανοούμενων, στην αποφασιστικότητα και στο σθένος των οποίων οφείλεται η επιβίωσή του στα μετέπειτα χρόνια. Ωστόσο, το προαναφερόμενο, πρωτοπόρο, συνεταιριστικό εγχείρημα δεν κατορθώνει να εμπνεύσει τη δημιουργία ανάλογων, επιτυχημένων εγχειρημάτων στον ελλαδικό χώρο.

Μία δεκαετία και πλέον μετά, κατά την περίοδο 1911 – 1915, ιδρύονται 150 Αγροτικοί Συνεταιρισμοί ως αποτέλεσμα της ευαγγελιζόμενης μεταρρυθμιστικής πολιτικής της πρώτης κυβέρνησης Βενιζέλου που αποσκοπεί στον καπιταλιστικό εξορθολογισμό της ελληνικής γεωργίας. Το επιστέγασμα αυτής της πολιτικής και της βούλησης για τη δημιουργία των αναγκαίων θεσμών επιβολής της στην ύπαιθρο αποτελεί ο νόμος 602/1914. Ο εν λόγω νόμος εισάγει το νέο θεσμό των ΑΣ στην Ελλάδα που θα γνωρίσει ραγδαία εξάπλωση την περίοδο του μεσοπόλεμου.

Συνεπώς, η θεσμοθέτηση των ΑΣ στην Ελλάδα δεν αποτελεί προϊόν διεκδίκησης του αγροτικού κόσμου, αλλά της κρατικής βούλησης για τη δημιουργία θεσμών παρέμβασης και προώθησης της πολιτικής της στον αγροτικό χώρο. Συγκεκριμένα, τα αιτήματα και οι διεκδικήσεις των αγροτών από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και

για έναν περίπου αιώνα, εξαντλούνται στο πάγιο αίτημα της διανομής της γης στους ακτήμονες καλλιεργητές, παραβλέποντας ως δευτερεύον το ζήτημα της οργάνωσης των παραγωγών σε συνεταιρισμούς. Η ανωτέρω διαπίστωση ερμηνεύει ως έναν βαθμό, και την καθυστερημένη κατά μισό περίπου αιώνα εμφάνιση των ΑΣ στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη.

Η θέσπιση του νόμου 602 το 1914, οδηγεί στην εντυπωσιακή αύξηση και ανάπτυξη των συνεταιρισμών στην ελληνική ύπαιθρο ως εργαλείων εφαρμογής της κρατικής αγροτικής πολιτικής, όπως προαναφέρθηκε. Πρόκειται για πιστωτικούς συνεταιρισμούς που λειτουργούν ως μηχανισμός ενίσχυσης της πιστοληπτικής ικανότητας του αγροτικού κόσμου, καθώς αποτελούν τον εγγυητή των κεφαλαίων που η Εθνική Τράπεζα Ελλάδος διοχετεύει στον τομέα της γεωργίας. Αποτέλεσμα, η μαζική εγγραφή μικροκαλλιεργητών στους συνεταιρισμούς, με στόχο τα φθηνά καλλιεργητικά δάνεια. Κατά συνέπεια, οι ΑΣ γεννιούνται στρεβλά στη συνείδηση του αγροτικού κόσμου, ως μέσο για την απόσπαση πιστώσεων και όχι ως εργαλείο βελτίωσης της οικονομικής και κοινωνικής του κατάστασης μέσω της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης.

Στα χρόνια που ακολουθούν, ενισχύεται η εποπτεία των συνεταιριστικών οργανώσεων από το κράτος, με τον περιορισμό των αποφασιστικών αρμοδιοτήτων των αιρετών τους οργάνων. Ως εκ τούτου, οι ΑΣ περιέρχονται σε κρατική κηδεμονία και σε εξάρτηση από τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις. Με την ίδρυση το 1929, της Αγροτικής Τράπεζας Ελλάδος (ΑΤΕ) και τη δημιουργία εκατοντάδων υποκαταστημάτων της στην ελληνική ύπαιθρο, αυξάνονται σημαντικά οι πιστώσεις προς τη γεωργία. Επίσης, η εποπτεία και ο έλεγχος των ΑΣ περιέρχονται στην ΑΤΕ.

Κατά τη δεκαετία του 1930, παράλληλα με την ένταση της εμπλοκής του τραπεζικού τομέα στα αγροτοσυνεταιριστικά πράγματα, εντείνεται και η εμπλοκή του κράτους σε αυτά, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και της απάντησης σε αυτήν με την ένταση του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία και δη στην αγροτική οικονομία. Ακολουθεί, λίγο πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η στροφή του πολιτικού συστήματος σε αυταρχικές επιλογές. Γεγονός που για τις συνεταιριστικές οργανώσεις, συνεπάγεται την επιβολή αντιδημοκρατικού θεσμικού πλαισίου και τον περιορισμό του ρόλου τους σε αυτόν της διεκπεραίωσης των καλλιεργητικών δανείων.

Κατά τη μεταπολεμική περίοδο, προτάσσεται η εκβιομηχάνιση της χώρας έναντι της ανάπτυξης του αγροτικού τομέα της οικονομίας. Παρόλα αυτά, οι ΑΣ αυξάνονται και περικλείουν τη μεγάλη πλειοψηφία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Ιδρύονται μεγάλες τριτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις, όπως η Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδος (ΣΕΚΕ), η Κεντρική Συνεταιριστική Ένωση Ελαιοπαραγωγών Ελλάδος (ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΚΗ), η Κεντρική Ένωση Οινοπαραγωγικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων (ΟΙΝΙΚΗ), η Συνεταιριστική Προμηθευτική Ένωση (ΣΠΕ) κ.ά.. Διευρύνουν τις δραστηριότητες τους σε προμηθευτικές εργασίες, εφοδιάζοντας τους παραγωγούς με πρώτες ύλες, γεωργικά εφόδια και εξοπλισμό. Ωστόσο, ο ρόλος τους περιορίζεται στη διανομή των ανωτέρω προμηθειών στους παραγωγούς, καθώς η διαχείρισή τους γίνεται από το κράτος μέσω της ΑΤΕ. Η τελευταία αγοράζει τις προμήθειες, τις προωθεί στα αποθηκευτικά κέντρα των συνεταιρισμών, οι οποίοι στη συνέχεια, τις διοχετεύουν στους παραγωγούς. Με τη βοήθεια της ΑΤΕ, αποκτούν δικές τους κτιριακές και μεταποιητικές εγκαταστάσεις, καθώς και μηχανολογικό εξοπλισμό.

Ο κρατικός παρεμβατισμός στους ΑΣ που επισημάνθηκε κατά την προπολεμική περίοδο, αποτελεί το κυρίαρχο χαρακτηριστικό και μεταπολεμικά. Κύριο όργανο του κρατικού ελέγχου αποτελεί η ΑΤΕ μέσω της χρηματοδότησης των συνεταιρισμών από τον κρατικό προϋπολογισμό και του διορισμού προσώπων της εμπιστοσύνης της στα Διοικητικά τους Συμβούλια. Έτσι, η αγροτική βάση των συνεταιρισμών ωθείται στην παθητικότητα και στην αναζήτηση των πελατειακών σχέσεων για τη βελτίωση της οικονομικής και της κοινωνικής της θέσης. Στην παραπάνω κατεύθυνση, συντείνουν οι πολιτικές συνέπειες του εμφύλιου πολέμου, η απουσία αγροτικών συλλόγων και ο κατακερματισμός των συνεταιριστικών οργανώσεων σε χιλιάδες μικροσυνεταιρισμούς που διεκπεραιώνουν την δανειοδοτική πολιτική της ΑΤΕ.

Στα χρόνια της μεταπολίτευσης, οι ΑΣ γνωρίζουν νέα αύξηση και μαζικοποίηση, πάντα στο άρρηκτο πλαίσιο της ομηρίας τους από το κράτος, τις πολιτικές παρατάξεις και την ΑΤΕ. Ενισχύονται οι μεταποιητικές και εμπορικές τους δραστηριότητες, που ενθαρρύνονται αξιοσημείωτα κατά τη δεκαετία του 1980. Στη δεκαετία αυτή, η κρατική παρέμβαση και η κομματική διείσδυση στις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις αποκτά προκλητικές διαστάσεις, μεταλλάσσοντάς τις σε όργανα άσκησης κρατικής «κοινωνικής πολιτικής» στον αγροτικό χώρο. Συγκεκριμένα, οι ΑΣ ωθούνται

από το κυβερνών κόμμα, στη σύναψη δανείων με την ΑΤΕ, με σκοπό να καταβάλλουν στους παραγωγούς τιμές ανώτερες της αγοράς, όταν οι τελευταίες δεν κρίνονται ικανοποιητικές. Με την ανωτέρω πρακτική, οι συνεταιρισμοί οδηγούνται στην καταχρέωση. Επίσης, μέχρι το 1990, στο πλαίσιο άσκησης της ανωτέρω «κοινωνικής πολιτικής», υπερδιπλασιάζουν το προσωπικό τους. Η τακτική αυτή δεν υπαγορεύεται από τις ανάγκες των παραγωγικών τους δραστηριοτήτων, αλλά από την ανάγκη εξυπηρέτησης των πελατειακών σχέσεων του κυβερνώντος κόμματος. Παράλληλα, με δάνεια της ΑΤΕ, αναλαμβάνουν προδικασμένα σε αποτυχία επενδυτικά εγχειρήματα, σχεδιασμένα από αιρετούς, ελλείπει εξειδικευμένων στελεχών, στρατηγικού σχεδιασμού και αναγκαίων οικονομοτεχνικών μελετών. Έτσι, το τέλος της δεκαετίας του '80 βρίσκει τους ΑΣ υπερχρεωμένους και στα πρόθυρα της κατάρρευσης, η οποία τελικά δεν απετράπη, παρά τις προσπάθειες για ρύθμιση των χρεών τους κατά τη δεκαετία του 1990. Κατόπιν των παραπάνω, οι ελληνικοί ΑΣ στην αυγή του 21ου αιώνα, διαγνώσκονται υπό διάλυση, αφερέγγυοι, απαξιωμένοι και ανενεργοί.

Μετά τη σύντομη ανασκόπηση ενός αιώνα ελληνικών ΑΣ, θα μπορούσαν να διατυπωθούν οι ακόλουθες επιγραμματικές διαπιστώσεις. Οι ΑΣ στην Ελλάδα γεννήθηκαν με κρατική πρωτοβουλία και ανδρώθηκαν σε περιχαρακωμένο πλαίσιο ανάπτυξης, υπό την κρατική κηδεμονία και εποπτεία. Αναδείχθηκαν σε όργανα άσκησης της εκάστοτε κρατικής, αγροτικής και ενίοτε «κοινωνικής» πολιτικής και σε πιστωτικά υποκαταστήματα της ΑΤΕ. Στην εκατόχρονη ιστορία τους, δεν σημειώνεται κάποια σοβαρή προσπάθεια διεκδίκησης και ανάληψης του ιστορικού τους ρόλου για τη βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης του αγροτικού κόσμου.

2.3 Εθνική πολιτική και Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) στην ελληνική γεωργία

Ο αξιοσημείωτος εκσυγχρονισμός της ελληνικής γεωργίας κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960, σηματοδοτήθηκε από την ίδρυση το 1951, της Υπηρεσίας Γεωργικών Εφαρμογών (Υ.Γ.Ε.), η οποία αρχικά, λειτούργησε με τα κονδύλια του σχεδίου Μάρσαλ. Η Υ.Γ.Ε., συμβουλευόντας, εκπαιδεύοντας, μεταδίδοντας τεχνογνωσία και δεξιότητες στον αγροτικό πληθυσμό, αποτέλεσε κύριο αρωγό για την αύξηση της παραγωγικότητας του αγροτικού τομέα μετά τον πόλεμο. Ωστόσο, από τη δεκαετία του

1970 και μετά, ο επιστημονικός ρόλος των γεωπόνων της Υ.Γ.Ε. αρχίζει σταδιακά να υποχωρεί, αφήνοντας χώρο στις αναδύμενες γραφειοκρατικές και διοικητικές τους αρμοδιότητες. Το γεγονός αυτό απορρέει από πολιτικές επιλογές που υποτιμούν τη σημασία του αγροτικού τομέα στην ανάπτυξη της χώρας και από την έλλειψη, ως εκ τούτου, εθνικής αγροτικής στρατηγικής. Ο εκφυλισμός του επιστημονικού ρόλου των γεωπόνων ολοκληρώνεται από το 1981 και μετά, που με την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), μετατρέπονται αποκλειστικά, στους διεκπεραιωτές της διαδικασίας κατανομής των κοινοτικών ενισχύσεων και επιδοτήσεων στους δικαιούχους παραγωγούς.

Η Ελλάδα λοιπόν, το 1981, εισέρχεται στην Ε.Ε. και ξεκινά η εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) στη χώρα μας, με τη διανομή κοινοτικών ενισχύσεων και επιδοτήσεων. Το κριτήριο για την κατανομή των κοινοτικών κονδυλίων αποτελεί το μέγεθος και η παραγωγή της αγροτικής εκμετάλλευσης. Συγκεκριμένα, το ποσό των επιδοτήσεων αυξάνει με την άνοδο του αριθμού των στρεμμάτων, των δέντρων, των ζώων και της ποσότητας των παραγόμενων προϊόντων της εκμετάλλευσης. Συνεπώς, οι μεγάλοι κερδισμένοι των κοινοτικών επιδοτήσεων είναι οι μεγαλοπαραγωγοί, με αποτέλεσμα την όξυνση των οικονομικών ανισοτήτων στον αγροτικό χώρο.

Παράλληλα, εγκαινιάζεται από το νεόκοπο κυβερνών κόμμα, η λαϊκίστικη, φιλοαγροτική πολιτική της ενίσχυσης των εισοδημάτων των «μη προνομιούχων» αγροτών από ανύπαρκτους εθνικούς πόρους. Στην εξυπηρέτηση αυτής της πολιτικής επιστρατεύονται και οι κοινοτικές επιδοτήσεις. Έτσι, αναπτύσσονται πελατειακά δίκτυα, στα οποία εξέχοντα ρόλο κατέχουν οι τοπικοί άρχοντες. Οι τελευταίοι, κατά την περίοδο 1982-1989, αναλαμβάνουν την κατανομή των κοινοτικών επιδοτήσεων, ωθώντας τους ημετέρους παραγωγούς να δηλώνουν περισσότερα στοιχεία από αυτά που πραγματικά κατέχουν ή παράγουν, κοινώς, τους ωθούν να «απανωγράφουν». Πρακτική που διευκολύνεται, προστατεύεται και συγκαλύπτεται από την έλλειψη εθνικού κτηματολογίου. Παράλληλα, επιστρατεύονται και οι ΑΣ, που υποχρεώνονται στη σύναψη δανείων με την ΑΤΕ με προφορικές εγγυήσεις του κράτους και με σκοπό τη στήριξη του εισοδήματος των αγροτών ή ατυχείς επενδυτικές δραστηριότητες. Συνέπεια, η κορύφωση της κρατικής παρέμβασης και της κομματικής διείσδυσης στους ΑΣ που μετατρέπονται σε κέντρα πελατειακών σχέσεων και οδηγούνται στην καταχρέωση.

Ο εκσυγχρονισμός της ελληνικής γεωργίας προτάσσεται εκ νέου στην εθνική αγροτική πολιτική το 1993, συνάδοντας και με τις απαιτήσεις της νέας ΚΑΠ του 1992. Σύμφωνα με το πρόγραμμα του κυβερνώντος κόμματος, «οι συνεταιρισμοί, από κρατικοδίαιτο κύτταρο της αγροτικής ανάπτυξης, οφείλουν πλέον, μετά το διακανονισμό των χρεών τους, να λειτουργήσουν σε συνθήκες ανταγωνισμού». Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες για ρύθμιση των χρεών τους, οι ΑΣ δεν κατορθώνουν να εξελιχθούν σε ανταγωνιστικές επιχειρήσεις, απεναντίας, απαξιώνονται και καταρρέουν. Άλλωστε, δεν θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά, αφού είναι γαλουχημένοι και διαπαιδαγωγημένοι στη διεκδίκηση των εθνικών και κοινοτικών οικονομικών ενισχύσεων και του κρατικού προστατευτισμού ως μέσων για τη βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος, ενώ βρίσκονται παντελώς αλλοτριωμένοι από τον πραγματικό οικονομικό και κοινωνικό τους ρόλο.

Στο πεδίο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, η προαναφερόμενη μεταρρύθμιση του 1992, αποτελεί σημείο καμπής στην ιστορία της ΚΑΠ. Εισάγει τον προσανατολισμό της προς την ελεύθερη αγορά, με τη σταδιακή μετατροπή της πολιτικής της στήριξης των τιμών των αγροτικών προϊόντων σε πολιτική στήριξης των εισοδημάτων, υπό τη μορφή άμεσων ενισχύσεων στον παραγωγό. Επιπλέον, εισάγονται συνοδευτικά μέτρα, όπως τα αγροπεριβαλλοντικά, η πρόωρη συνταξιοδότηση, η αναδάσωση κ.ά., με στόχο να συμπληρώσουν τα μέτρα προσανατολισμού προς την ελεύθερη αγορά.

Η επόμενη ριζική μεταρρύθμιση της ΚΑΠ συντελείται το 2003 και έρχεται να κορυφώσει τις πολιτικές κατευθύνσεις που εγκαινίασε η προαναφερόμενη μεταρρύθμιση. Ήδη, με την Agenda 2000 έχει εισαχθεί ο δεύτερος Πυλώνας της ΚΑΠ που περιλαμβάνει μέτρα πολιτικής για την Αγροτική Ανάπτυξη. Αυξάνονται τα κοινωνικο-διαρθρωτικά και περιβαλλοντικά, συνοδευτικά μέτρα. Αυξάνεται περαιτέρω ο προσανατολισμός προς την ελεύθερη αγορά με τη μείωση των θεσμικών τιμών αγοράς, ώστε να πλησιάσουν περισσότερο τις διεθνείς τιμές. Η αναθεώρηση της ΚΑΠ το 2003, σηματοδοτεί μια νέα φάση στις ενισχύσεις για τη στήριξη του εισοδήματος των αγροτών. Εισάγει την έννοια της Ενιαίας Αποδεδειγμένης Ενίσχυσης στον Α΄ πυλώνα της ΚΑΠ, η οποία αποσυνδέεται από την παραγωγή και υπολογίζεται βάσει ιστορικών κριτηρίων. Υποδιαιρείται σε ατομικά δικαιώματα. Το ατομικό δικαίωμα ενίσχυσης αποτελεί την ενίσχυση ανά εκτάριο γης και υπολογίζεται από το μέσο όρο των ενισχύσεων της ιστορικής τριετίας 2000-2002. Επίσης, βασικό

στοιχείο της μεταρρύθμισης αποτελεί η Πολλαπλή Συμμόρφωση, δηλαδή η σύνδεση της καταβολής των ενισχύσεων με την υποχρέωση των παραγωγών να τηρούν τις οδηγίες και τους κανονισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος, τη δημόσια υγεία και την υγεία των ζώων, καθώς και να ακολουθούν τις ορθές γεωργικές και περιβαλλοντικές πρακτικές, με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος. Άλλο βασικό στοιχείο της μεταρρύθμισης αποτελεί η διαφοροποίηση, δηλαδή η σταδιακή μείωση των ενισχύσεων μέχρι το 2007 (κατά 3% το 2005, 4% το 2006 και 5% από το 2007). Το 2008 αποφασίζεται υποχρεωτική επέκταση της διαφοροποίησης κατά 5% σταδιακά μέχρι το 2012, επιπλέον του εφαρμοζόμενου ήδη 5%. Οι εξοικονομούμενοι πόροι μεταφέρονται από τον Α΄ Πυλώνα των άμεσων ενισχύσεων στο Β΄ Πυλώνα και χρηματοδοτούν προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης. Έτσι, το 2008, μετά την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων της ΚΑΠ, το ποσοστό των γεωργικών δαπανών της Ε.Ε. που αποδίδεται στους μηχανισμούς στήριξης της αγοράς, συμπεριλαμβανομένων των εξαγωγικών επιδοτήσεων, περιορίζεται στο 10% έναντι του 90% που αντιπροσώπευε πριν το 1992 (Πολύζου, Π., 2011).

Η ΚΑΠ μετά το 2013 προβλέπει για τη χώρα μας μείωση των άμεσων ενισχύσεων κατά 12,5% έως το 2020 και διαφοροποίηση της δομής τους. Ειδικότερα, το 30% της άμεσης ενίσχυσης ονομάζεται πλέον «πράσινη» ενίσχυση και αποδίδεται σε κάθε αγροτική εκμετάλλευση υπό την προϋπόθεση της τήρησης ορισμένων γεωργικών πρακτικών επωφελών για το κλίμα και το περιβάλλον. Το υπόλοιπο 70% της ενίσχυσης θα αποδίδεται ως βασική ενίσχυση στην εκμετάλλευση, αφού πρώτα αφαιρεθεί ένα ποσοστό για το εθνικό απόθεμα, για πριμοδότηση των νέων αγροτών, για τις συνδεδεμένες ενισχύσεις και προαιρετικά για πριμοδοτήσεις σε μειονεκτικές περιοχές και μικρές εκμεταλλεύσεις (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014).

Σε ό,τι αφορά την πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, συνεχίζεται η προσέγγιση που το 2000, οδήγησε στη δημιουργία της, δίνοντας βαρύτητα στην αναδιάρθρωση, στις επενδύσεις και στον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην ενίσχυση των νέων αγροτών, στη δημιουργία ομάδων/οργανώσεων παραγωγών, στα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα κ.λπ.. Στο παραπάνω πλαίσιο, η χώρα μας καταρτίζει τα δικά της πολυετή Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις ανάγκες των αγροτικών της περιοχών. Ωστόσο, η υλοποίησή τους και ο καταμερισμός των διαθέσιμων πόρων απέχουν μακράν του ολοκληρωμένου

αναπτυξιακού σχεδιασμού, εστιάζοντας στην αύξηση του δείκτη απορροφητικότητας των κοινοτικών κονδυλίων με την παράλληλη ικανοποίηση πελατειακών σχέσεων.

Συνεπώς, παρακολουθώντας την ιστορική εξέλιξη της ΚΑΠ, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η Κοινή Αγροτική Πολιτική στην πάροδο του χρόνου, εγκαταλείπει προοδευτικά την επιλογή του προστατευτικού παρεμβατισμού και παραδίδεται στους όρους και τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού. Από την άλλη πλευρά, η εθνική αγροτική πολιτική δείχνει να μην μπορεί να ξεπεράσει τον πελατειακό της προσανατολισμό και να χαράξει ολοκληρωμένη, αναπτυξιακή, αγροτική στρατηγική.

2.4 Ο ελληνικός αγροτικός τομέας σήμερα

Οι αδιαμφισβήτητοι πρόοδοι της ελληνικής γεωργίας στα πεδία της παραγωγικότητας και της αποδοτικότητας, δεν είναι αρκετές για να την εξελίξουν σε ανταγωνιστική, επιχειρηματική γεωργία, όπως αποδεικνύουν οι παρακάτω σχετικοί δείκτες.

Η συμμετοχή της στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) ανέρχεται στο 5% το 2011, όταν το αντίστοιχο μέγεθος στην Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται στο 1,5% (European Commission, 2013c). Επίσης, σύμφωνα με την ίδια πηγή, το επίπεδο της απασχόλησης στη γεωργία διαπιστώνεται υπερδιπλάσιο του αντίστοιχου της Ε.Ε., ανερχόμενο το 2012, στο 12,2% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της χώρας. Ωστόσο, το Ακαθάριστο Γεωργικό Προϊόν, αναντίστοιχα με τα παραπάνω στοιχεία, συρρικνώνεται κατά 22% τη δεκαετία 2001-2011. Τη μειωμένη ανταγωνιστικότητα του ελληνικού αγροτικού τομέα επιβεβαιώνει και το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου αγροτικών προϊόντων και τροφίμων. Από την εγχώρια παραγωγή τροφίμων, μόνο το 20% εξάγεται, ενώ εισάγεται το 40% της εγχώριας κατανάλωσης τροφίμων. Επιπλέον, ιδιαίτερα ανησυχητικό δεδομένο αποτελεί το στοιχείο της αποεπένδυσης που παρουσιάζει η ελληνική γεωργία, αναδεικνύοντάς την πρώτη σε αποεπένδυση σε όλη την Ευρώπη (Eurostat, 2012c). Συγκεκριμένα, ο λόγος των επενδύσεων προς τις αποσβέσεις εκτιμάται σε 20% κατά μέσο όρο την τελευταία εικοσαετία, υποδηλώνοντας ότι το ήδη επενδεδυμένο κεφάλαιο απαξιώνεται, χωρίς να δημιουργείται νέο. Μετά από τα προαναφερόμενα στοιχεία, εξάγεται το συμπέρασμα

ότι η ελληνική γεωργία έχει χάσει το δρόμο του καπιταλιστικού μετασχηματισμού της, συρρικνώνεται και φθίνει.

Η ανέφικτη ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας εξηγείται από το γεγονός ότι η ποθητή συγκέντρωση γης και κεφαλαίων έχει καθλωθεί σε χαμηλά επίπεδα, εξαιτίας δύο κυρίως, παραγόντων. Αφενός, λόγω του μειωμένου ενδιαφέροντος για αγορά γης και για επενδύσεις στον αγροτικό τομέα και αφετέρου, λόγω της πολυαπασχόλησης που διαχρονικά, χαρακτηρίζει τις αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Πρόκειται για δύο βασικούς παράγοντες που αναστέλλουν τόσο την έξοδο από την ύπαιθρο, όσο και τη μείωση του αριθμού των αγροτικών εκμεταλλεύσεων προς όφελος του μεγέθους τους. Οι εν λόγω παράγοντες τροφοδοτούνται από τα βασικά χαρακτηριστικά γνώρισμα που διακρίνουν την ελληνική γεωργία εδώ και έναν αιώνα και ταυτόχρονα τα ανατροφοδοτούν, αναπαράγοντας έτσι το φαύλο κύκλο της ελληνικής γεωργίας.

Ειδικότερα, σήμερα, οι ελληνικές αγροτικές εκμεταλλεύσεις δεν διαφέρουν σημαντικά σε αριθμό και μέγεθος από αυτές της εποχής αμέσως μετά την αγροτική μεταρρύθμιση. Το 1928, καταγράφονται στην Ελλάδα 953.367 αγροτικές εκμεταλλεύσεις και το 2010 ανέρχονται στις 706.400, βάσει των στοιχείων της Eurostat (2010). Η συντριπτική πλειοψηφία αυτών είναι μικρού μεγέθους, παρά τη δειλή άνοδο των εκμεταλλεύσεων με έκταση άνω των 100 στρεμμάτων. Σύμφωνα με τα στοιχεία της προαναφερόμενης πηγής, το 70% των αγροτικών εκμεταλλεύσεων είναι κάτω από 50 στρέμματα και τα 2/3 αυτών δεν εξασφαλίζουν πλήρη απασχόληση για πάνω από ένα άτομο. Επίσης, το μέσο μέγεθός τους μετά βίας προσεγγίζει τα 55 στρέμματα, όταν ο αντίστοιχος μέσος όρος για την Ιταλία και την Πορτογαλία είναι τα 100, για την Ισπανία τα 200, για τη Δανία τα 400 και για το Ηνωμένο Βασίλειο τα 700 στρέμματα.

Ο κατακερματισμός αποτελεί ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα των ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων που τις χαρακτηρίζει έως σήμερα, παρά τους επιχειρούμενους αναδασμούς. Βάσει των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, το 1950, ο μέσος αριθμός των αγροτεμαχίων ανά εκμετάλλευση είναι 6,5 και η μέση έκταση κάθε αγροτεμαχίου είναι 4,7 στρέμματα. Το 1991, τα παραπάνω δεδομένα διαμορφώνονται στα 6 αγροτεμάχια ανά εκμετάλλευση και στα 7,6 στρέμματα ανά αγροτεμάχιο, παρά τους αναδασμούς που πραγματοποιήθηκαν από το 1953 έως και το 1992.

Στη χώρα μας το 78,3% της γεωργικής γης και σχεδόν το 70% του συνόλου των αγροτικών εκμεταλλεύσεων βρίσκονται σε μειονεκτικές περιοχές. Η εγκατάλειψη των καλλιεργούμενων εδαφών στις εν λόγω περιοχές είναι σημαντική και υπολογίζεται σε 16.000 στρέμματα ανά έτος κατά τη δεκαετία 1974-1983 (Μπεόπουλος, Ν. & Σκούρας, Δ., 1999).

Η εντατικοποίηση της ελληνικής γεωργίας, στο βαθμό που αυτή έχει επιτευχθεί, δεν είναι ενιαία στο σύνολο της χώρας. Εντοπίζεται στις πεδινές περιοχές, ενώ οι ορεινές περιορίζονται στα παραδοσιακά, εκτατικά συστήματα καλλιέργειας. Οι ενδιάμεσες ημιορεινές περιοχές κυριαρχούνται από ημιεντατικά και ημικτατικά συστήματα (Μπεόπουλος, Ν. & Σκούρας, Δ., 1999).

Οι γεωργικές εκτάσεις καλλιεργούνται από τους ιδιοκτήτες τους σε ποσοστό 65%, ενώ το 82% του εργατικού δυναμικού αποτελείται από οικογένειες (Eurostat, 2010). Ο ελληνικός αγροτικός πληθυσμός χαρακτηρίζεται ως γερασμένος. Το 1971, οι αρχηγοί των αγροτικών εκμεταλλεύσεων έχουν ηλικία κάτω των 30 ετών σε ποσοστό 20%, έναντι ποσοστού 10% που έχουν ηλικία άνω των 65 ετών (Δαμιανάκος, Σ., 1999). Σήμερα, τα ανωτέρω δεδομένα έχουν σχεδόν αντιστραφεί, αφού το 7,2% των αγροτών είναι κάτω των 35, ενώ το 33% αυτών είναι άνω των 64 ετών (European Commission, 2012).

Το συνολικό γεωργικό οικογενειακό εισόδημα (ΓΟΕ) μειώνεται κατά 57% από το 1995 μέχρι το 2011 και το ΓΟΕ ανά πλήρως απασχολούμενο μέλος της οικογένειας κατά 47% (Eurostat, 2012b). Ταυτόχρονα, το μεγαλύτερο ποσοστό του ΓΟΕ αποτελούν οι επιδοτήσεις που το 2009 φθάνουν στο 58% του ΓΟΕ (ΔΙΓΕΛΠ) και μόνο το 42% προέρχεται από τη διάθεση των προϊόντων στην αγορά.

Οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις σε ποσοστό 42,5% είναι πολυδραστήριες (ΕΛΣΤΑΤ, 1989). Οι κάτοχοι των αγροτικών εκμεταλλεύσεων πολυαπασχολούνται σε ποσοστό 26%, οι σύζυγοι κατά το 11,9% και τα μέλη κατά 23,8% (Eurostat, Farm Structure 1989/90, 1995). Μέχρι το 2008, το 1/3 των αρχηγών απασχολείται εκτός εκμετάλλευσης και το εξωαγροτικό εισόδημα προσεγγίζει το 40% του συνολικού εισοδήματος της αγροτικής εκμετάλλευσης (Κασίμης, Χ. & Ζωγραφάκης, Σ., 2012).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω χαρακτηριστικά και στοιχεία, η σύγχρονη, ελληνική, αγροτική εκμετάλλευση σκιαγραφείται ως μικρομεσαία, οικογενειακή εκμετάλλευση, στα όρια της επιβίωσης.

2.5 Λόγοι για την αναγέννηση των Αγροτικών Συνεταιρισμών

Συνδυάζοντας τα μέχρι εδώ συμπεράσματα, προκύπτει ότι ο αναπροσανατολισμός της πολιτικής της ΚΑΠ από τη μια και η αναποτελεσματική εθνική αγροτική πολιτική από την άλλη, οδηγούν την ελληνική, μικρομεσαία, οικογενειακή, αγροτική εκμετάλλευση, άοπλη, στην αρένα της ελεύθερης αγοράς. Η ελληνική, αγροτική εκμετάλλευση προκειμένου να σταθεί στον άνισο αγώνα, είναι υποχρεωμένη να αναζητήσει την ισχύ εν τη ενώσει. Με άλλα λόγια, οφείλει να συσπειρωθεί σε οργανώσεις, ώστε να αυξήσει το μέγεθός της, την παραγωγή της και την διαπραγματευτική της δύναμη, να εκσυγχρονιστεί, να επιτύχει οικονομίες κλίμακας, να μειώσει το κόστος παραγωγής της, να αναπτύξει μάρκετινγκ και να βελτιώσει κατά συνέπεια, τη θέση της στον ελεύθερο ανταγωνισμό. Ωστόσο, γεννάται η απορία αν αρκούν τα προαναφερόμενα για την επιβίωσή της σε συνθήκες άκρατου φιλελευθερισμού.

Για να απαντηθεί το παραπάνω ερώτημα, κρίνεται σκόπιμη μία παρένθεση που αφορά στη διάκριση μεταξύ των εννοιών των ΑΣ και των Ομάδων/Οργανώσεων Παραγωγών, τις οποίες η Ε.Ε. προωθεί στον αγροτικό χώρο.

Ο όρος «συνεταιρισμός» δεν αναφέρεται πουθενά στα επίσημα έγγραφα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη συνθήκη της Ρώμης, τη συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), οι συνεταιρισμοί εξομοιώνονται με τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, οποιασδήποτε μορφής. Μία ερμηνεία θα μπορούσε να αποτελεί η άποψη «ότι το μοντέλο ανάπτυξης της αγροτικής οικονομίας στις χώρες – μέλη της ΕΟΚ.....είναι η μεγάλη αγροτική καπιταλιστική επιχείρηση και όχι ο συνεταιρισμός» (Πανισίδης, Γ., 1984, *Ο Μαρξισμός και το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα*, σελ. 138, Κ.Μ.Ε., Αθήνα). Ανεξάρτητα από την αποδοχή ή όχι της παραπάνω άποψης, η πολιτική της απαλλοτρίωσης και μείωσης των αγροτών, για τη δημιουργία μεγάλων αγροτικών εκμεταλλεύσεων, αναμφίβολα, δεν είναι εύκολα εφαρμόσιμη. Γεννά κοινωνικές συγκρούσεις που αναγκάζουν το κάθε κράτος να παρεμβαίνει μέσω

οικονομικών μηχανισμών, προκειμένου να διασφαλίζει την στοιχειώδη κοινωνική ισορροπία και ευταξία. Στο παραπάνω πλαίσιο και καθώς σε πολλά κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης η αγροτική, κοινωνική βάση είναι αυτή των μικρομεσαίων αγροτών, υιοθετούνται πολιτικές και μέτρα ενσωμάτωσής τους στο δεδομένο κοινωνικό σύστημα. Ένα από αυτά, αποτελεί και ο θεσμός των Ομάδων/Οργανώσεων Παραγωγών (ΟΠ) που υιοθετήθηκε και προωθείται από τα κοινοτικά όργανα στο πλαίσιο εφαρμογής της ΚΑΠ.

Ο θεσμός των ΟΠ εισάγεται με τον Κανονισμό 1360/78 της ΕΟΚ, με σκοπό την αντιμετώπιση των προβλημάτων προσφοράς και εμπορίας των γεωργικών προϊόντων των κρατών-μελών, των οποίων ο αγροτικός τομέας παρουσιάζει διαρθρωτικές αδυναμίες. Οι βασικές προϋποθέσεις αναγνώρισης και λειτουργίας των ΟΠ είναι οι εξής:

- Α) Οι κοινοί κανόνες παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων στην αγορά.
- Β) Η υποχρέωση των μελών να διαθέτουν στην αγορά το σύνολο της παραγωγής τους ή το μέρος που έχει συμφωνηθεί από τους κανόνες της ΟΠ.
- Γ) Η τριετής κατ' ελάχιστον, δέσμευση παραμονής των μελών στην ΟΠ.
- Δ) Η αποδεδειγμένη επαρκής οικονομική δραστηριότητα και ο ικανός όγκος αγροτικής παραγωγής.
- Ε) Η τήρηση χωριστών λογιστικών βιβλίων για τα προϊόντα για τα οποία έχουν αναγνωρισθεί.
- Στ) Η συμβολή της ΟΠ στην επιδίωξη των στόχων του άρθρου 39 της Συνθήκης Ίδρυσης της ΕΟΚ.
- Ζ) Η μη απόκτηση δεσπόζουσας θέσης στην κοινή αγορά, εκτός αν αυτό επιβάλλεται για την επιδίωξη των στόχων του άρθρου 39 της Συνθήκης.

Για τις ΟΠ δεν προβλέπεται ξεχωριστή θεσμική υπόσταση. Συνίστανται υπό τις υφιστάμενες νομικές μορφές συλλογικών επιχειρήσεων (Α.Ε., Ε.Π.Ε., Συνεταιρισμός κ.ά.), αρκεί να πληρούν τις προαναφερόμενες, απαραίτητες προϋποθέσεις που έχουν τεθεί από τους κοινοτικούς Κανονισμούς. Οι περισσότερες ΟΠ στον ευρωπαϊκό χώρο

δημιουργούνται στο πλαίσιο υφιστάμενων ΑΣ, αφού η νομική μορφή των τελευταίων περιλαμβάνεται στις ενδεδειγμένες. Κίνητρα για τη μαζική προώθηση των ΟΠ αποτελούν οι κοινοτικές, οικονομικές ενισχύσεις για την ίδρυση και για τα πρώτα, 3-5 χρόνια της λειτουργίας τους.

Η ειδιοποιός διαφορά μεταξύ των ΑΣ και των ΟΠ εντοπίζεται στις αρχές και αξίες που διέπουν τον καθένα από τους εν λόγω θεσμούς. Οι ΑΣ αποτελούν ανθρωποκεντρικές επιχειρήσεις που στηρίζονται στις αρχές της αυτοβοήθειας και της αλληλεγγύης, με σκοπό να επιτύχουν τη βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης των μελών τους, τα οποία πλήττονται από τους νόμους της αγοράς. Οι ΟΠ αποτελούν εμπορικές εταιρείες, με σκοπό την προσαρμογή των μελών τους στους νόμους της αγοράς μέσω της σύστασης ανταγωνιστικών αγροτικών επιχειρήσεων. Εξού και η δυνατότητα των ΟΠ να συγκροτούνται όχι μόνο σε συνεταιριστική νομική μορφή, αλλά υπό οποιαδήποτε νομική οντότητα του εμπορικού δικαίου.

Κλείνοντας την παραπάνω παρένθεση και ανατρέχοντας στα χαρακτηριστικά της ελληνικής γεωργίας, όπως αυτά παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο σημείο, συμπεραίνουμε ότι οι επιχειρήσεις τύπου Ομάδων/Οργανώσεων Παραγωγών, παρά την αδιαμφισβήτητη συμβολή τους στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων, ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων, κρίνονται ανεπαρκείς να αποτρέψουν την καταβρόχθιση τους από τους καρχαρίες της ελεύθερης αγοράς. Επισημάνθηκε νωρίτερα, ότι το 78,3% των γεωργικών εκτάσεων της χώρας μας βρίσκεται σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Κατά συνέπεια, όσο κι αν εκσυγχρονισθεί, η ελληνική γεωργία δεν θα μπορέσει ποτέ να επιτύχει τα μειωμένα κόστη παραγωγής των απέραντων πεδιάδων της υπόλοιπης Ευρώπης ή ορθότερα του κόσμου, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης πλέον αγοράς. Οι όποιες προσπάθειες να εξελιχθεί σε ανταγωνιστική καπιταλιστική γεωργία είναι καταδικασμένες να σκοντάψουν στους φυσικούς περιορισμούς της. Εδώ βρίσκεται και η ερμηνεία για το μειωμένο επενδυτικό ενδιαφέρον στην ελληνική γεωργία που επιτρέπει την εγκατάλειψη των καλλιεργούμενων εκτάσεων και τη συρρίκνωση της παραγωγής. Ίσως εδώ να βρίσκεται και η εξήγηση της απαξίωσης του πρωτογενή τομέα από την εθνική πολιτική, χωρίς ωστόσο, η τελευταία να διακρίνεται για τις επιδόσεις της σε κάποιον άλλο τομέα της εθνικής οικονομίας, ειδικά εν μέσω οικονομικής κρίσης. Ως εκ τούτου, αδυνατεί να προσφέρει διέξοδο διαφορετική της γεωργίας στον πληττόμενο

αγροτικό πληθυσμό, για τον οποίο διαγράφονται δύο προοπτικές. Από τη μια, αυτή της εξόδου από τη γεωργία προς την περιθωριοποίηση, τη φτώχεια και την εξαθλίωση, και από την άλλη, αυτή του συνεργατισμού. Της πολύπλευρης και ολοκληρωμένης δηλαδή συνεργασίας, που υπερβαίνει τους στόχους της οικονομικής βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας, χωρίς ωστόσο, να υποτιμά καθόλου τη σημασία τους και επεκτείνεται στη σφαίρα της κοινωνικής υποστήριξης και αλληλεγγύης.

Εν κατακλείδι, η αναγέννηση των Αγροτικών Συνεταιρισμών αναδεικνύεται ως ο μονόδρομος της ελληνικής, μικρομεσαίας, αγροτικής εκμετάλλευσης, ενάντια στον προδιαγεγραμμένο αφανισμό της και προς τη βελτίωση της οικονομικοκοινωνικής της κατάστασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΕΝΑΜΙΣΙ ΑΙΩΝΑ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

3.1 Αίτια κατάρρευσης ελληνικών Αγροτικών Συνεταιρισμών

Στη σύντομη αναδρομή στην ιστορία του ελληνικού, αγροτικού, συνεταιριστικού κινήματος που αναπτύσσεται σε προηγούμενο σημείο της παρούσας, αναφέρεται η κατάρρευση κατά τη δεκαετία του 2000, των χρεωκοπημένων πλέον ΑΣ. Όπως όμως προκύπτει από την ιστορική αναδρομή, η εν λόγω κατάρρευση αφορά στους κατ' ευφημισμό ΑΣ που γεννιούνται και αναπτύσσονται στον ελλαδικό χώρο. Συνεταιρισμούς που δεν συγκροτούνται στη βάση της ελεύθερης, εθελοντικής συμμετοχής και λόγω του καλλιεργημένου, συνεργατικού ιδεώδους των μελών τους, αλλά υπό κρατική υπαγόρευση για να σχηματίσουν τους μηχανισμούς άσκησης της εθνικής, αγροτικής πολιτικής. Συνεταιρισμούς που αναπτύσσονται σε εξάρτηση και υπό τον αυστηρό έλεγχο του κράτους, χωρίς περιθώρια χάραξης και εφαρμογής αυτόνομης στρατηγικής. Ως εκ τούτου, στην αυγή του 21ου αιώνα, αυτό που καταρρέει, είναι τα διαμορφωμένα κακέκτυπα των ΑΣ και όχι οι αληθινοί ΑΣ που ποτέ δεν γνώρισε η ελληνική αγροτιά.

Τα εν λόγω κακέκτυπα εμπεριέχουν στον τρόπο δράσης τους και μη δράσης τους, τις αιτίες της αποτυχίας τους. Ειδικότερα, σε όλες τις εκφάνσεις της λειτουργίας τους δρουν ερήμην των μελών τους και περιορίζονται στη διεκπεραίωση κρατικών επιλογών. Δρουν κατά κύριο λόγο, ως πιστωτικοί συνεταιρισμοί, όχι μέσω πιστωτικού ιδρύματος ελεγχόμενου από τους ίδιους, αλλά διανέμοντας στα μέλη τους τα δάνεια της ΑΤΕ, όπως προτάσσεται από την κρατική πολιτική. Μια πολιτική που οδηγεί την αγροτιά στην υπερχρέωση και την εμπλέκει σε ένα φαύλο κύκλο δανειοδότησης. Επίσης, δρουν ως προμηθευτικοί συνεταιρισμοί, διανέμοντας στους παραγωγούς

εφόδια και εξοπλισμό των οποίων ωστόσο, τη διακίνηση διαχειρίζεται το κράτος. Παράλληλα, δρουν ως μεταποιητικοί, ιδρύοντας με δάνεια της ΑΤΕ μη βιώσιμες μεταποιητικές μονάδες, καθ' υπόδειξη της κρατικής παρέμβασης. Τέλος, λειτουργούν ως εμπορικοί, δεχόμενοι κρατικές εντολές για τη σύναψη δανείων με την ΑΤΕ, με σκοπό την εξασφάλιση στους παραγωγούς τιμών για τα προϊόντα τους υψηλότερων της αγοράς. Στην πάροδο του χρόνου, συγκεντρώνουν υπέρογκα χρέη και καταλήγουν στη χρεωκοπία, οδηγημένοι σε αυτήν από το κράτος, σηματοδοτώντας ταυτόχρονα και τη χρεωκοπία της εθνικής αγροτικής πολιτικής.

Παράλληλα, οι ΑΣ με τις προαναφερόμενες πρακτικές τους έχουν κλονίσει το συνεταιριστικό πνεύμα. Έχουν οδηγήσει τον αγροτικό κόσμο είτε στην παθητικότητα, στον ατομικισμό και στην αναζήτηση της λύσης των προβλημάτων του στα πελατειακά δίκτυα και στην κρατική παρέμβαση, είτε κατά κύριο λόγο, στην απογοήτευση και στην αποστασιοποίηση. Κατά συνέπεια, αλλοτριωμένοι από την κοινωνική τους βάση, αδυνατούν παρά τις προσπάθειες για ρύθμιση των χρεών τους, να αντισταθούν στην αναπόφευκτη κατάρρευσή τους και να υπερασπιστούν μια προοπτική ανασυγκρότησης.

3.2 Φωτεινές εξαιρέσεις

Παρόλα τα παραπάνω, όπως κοινώς ομολογείται, κάθε κανόνας διαθέτει και τις εξαιρέσεις που τον επιβεβαιώνουν. Θα σταθούμε σε δύο φωτεινές εξαιρέσεις των ελληνικών ΑΣ. Σε αυτές του Αγροτικού Γαλακτοκομικού Συνεταιρισμού Καλαβρύτων και της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται αναγκαία η αναφορά και σε ένα ευρωπαϊκό, μη αγροτικό συνεταιριστικό εγχείρημα, καθώς προσφέρει σημαντικά συμπεράσματα που δύναται να αξιοποιηθούν στη σύγχρονη απόπειρα αναγέννησης των ΑΣ.

3.2.1 Αγροτικός Γαλακτοκομικός Συνεταιρισμός Καλαβρύτων

Ο Αγροτικός Γαλακτοκομικός Συνεταιρισμός Καλαβρύτων αποτελεί τη διάδοχη κατάσταση της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Καλαβρύτων, σε εφαρμογή των διατάξεων του νόμου 4015/2011.

Η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Καλαβρύτων ιδρύεται το 1963 από τη συνένωση των πρωτοβάθμιων πιστωτικών και γαλακτοκομικών συνεταιρισμών των κτηνοτρόφων της Επαρχίας Καλαβρύτων. Το 1974, ξεκινάει η λειτουργία του εργοστασίου επεξεργασίας γάλακτος για την παραγωγή τυροκομικών προϊόντων. Για το σκοπό αυτό, συγκεντρώνεται και αξιοποιείται το γάλα της περιοχής σε συνεταιριστική βάση και παράγεται κυρίως, παραδοσιακή βαρελίσια φέτα. Από το 1982 μέχρι και το 2007, η Ένωση προχωρά στον εκσυγχρονισμό του εργοστασίου παραγωγής τυροκομικών προϊόντων και στη δημιουργία σύγχρονων υποδομών λειτουργίας, αξιοποιώντας αναπτυξιακά και επενδυτικά προγράμματα, αλλά και επανεπενδύοντας ίδια κεφάλαια. Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργούνται επίσης, δύο μονάδες παραγωγής φυραμάτων. Επιπλέον, δίνεται ολοκληρωμένη, περιβαλλοντική λύση στο θέμα της διαχείρισης του τυρογάλακτος.

Σήμερα, το κύριο προϊόν του συνεταιρισμού εξακολουθεί να είναι η παραδοσιακή Βαρελίσια Φέτα, πιστοποιημένη πλέον, ως Προϊόν Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ). Επίσης, παράγεται γίδινο τυρί, ημίσκληρο τυρί, ανθότυρος, μυζήθρα ξηρή, βούτυρο γάλακτος και πρόβειο γιαούρτι. Τα προϊόντα του συνεταιρισμού φθάνουν στο καταναλωτικό κοινό μέσω κυρίως της αλυσίδας τροφίμων «Σκλαβενίτης».

Ο Συνεταιρισμός συνοπτικά, διαθέτει :

- Ιδιόκτητο στόλο ισόθερμων βυτίων για τη συγκέντρωση του αιγοπρόβειου γάλακτος από τουλάχιστον 1.100 κτηνοτροφικές μονάδες, παραγωγών μελών του και μη, στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων, καθώς και από παραγωγούς των ορεινών περιοχών Αχαΐας, Αρκαδίας και Ηλείας.
- Σύγχρονο εργοστάσιο παραγωγής τυροκομικών προϊόντων που λειτουργεί σύμφωνα με τις προδιαγραφές των Εθνικών κανονισμών και της Ε.Ε., σε οικόπεδο έκτασης 16.042 τ.μ., με κτίρια 3.940 τ.μ..
- Ιδιόκτητες εγκαταστάσεις ψυκτικών θαλάμων για την αποθήκευση των έτοιμων προϊόντων, σε οικόπεδο 7.074 τ.μ., συνολικού εμβαδού θαλάμων 3.240 τ.μ. και όγκου 23.000 τ.μ., περίπου.
- Χημικό και μικροβιολογικό εργαστήριο, σύγχρονο και πλήρως εξοπλισμένο.

- Συνολικά 19 οικόπεδα και αγροτεμάχια, συνολικής έκτασης 128.261 τ.μ. και κτιριακές εγκαταστάσεις 9.549 τ.μ..
- Δύο συγκροτήματα αποθήκευσης και παραγωγής μιγμάτων ζωοτροφών.
- Τέσσερα υποκαταστήματα εμπορίας ζωοτροφών, λιπασμάτων και πολλαπλασιαστικού υλικού.
- Κατάστημα πώλησης κτηνιατρικών και γεωργικών φαρμάκων.
- Κατάστημα λιανικής πώλησης των τυροκομικών προϊόντων του στα Καλάβρυτα.

Στο Συνεταιρισμό απασχολούνται 20 μόνιμοι εργαζόμενοι, οι 11 εκ των οποίων έχουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση και 68 εποχικοί με υψηλό βαθμό τεχνογνωσίας και επαγγελματικής κατάρτισης.

Ο Συνεταιρισμός είναι επιχειρηματικά υγιής, με κύκλο εργασιών που τα τελευταία χρόνια, υπερβαίνει τα 20 εκ. ευρώ ετησίως, κέρδη άνω του 1 εκ. ευρώ ετησίως, ίδια κεφάλαια άνω των 10 εκ. ευρώ και ποσότητες πωλήσεων που διατηρούν τη δυναμική τους.

Οι παραγωγοί μέσω του Συνεταιρισμού, απολαμβάνουν τιμές πρώτης ύλης γάλακτος συχνά, ανώτερες της αγοράς. Παράλληλα, διασφαλίζουν τα απαραίτητα εφόδια (ζωοτροφές, κτηνιατρικά φάρμακα, σπόρους, λιπάσματα κ.λπ.) σε ικανοποιητικές τιμές, λόγω των αποτελεσματικών παρεμβάσεων του Συνεταιρισμού στην αγορά πρώτων υλών ζωοτροφών, καθώς και των καθετοποιημένων δραστηριοτήτων του. Συνεπώς, δέχονται στήριξη, ώστε να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στο ιδιαίτερα αυξημένο κόστος της παραγωγής γάλακτος και επομένως να διατηρήσουν ή και να αναπτύξουν την κτηνοτροφική τους δραστηριότητα.

Συμπερασματικά, ο Αγροτικός Γαλακτοκομικός Συνεταιρισμός Καλαβρύτων στηρίζει με τη λειτουργία του το εισόδημα των κτηνοτρόφων της ευρύτερης περιοχής των Καλαβρύτων και συμβάλλει σημαντικά, στην τοπική ανάπτυξη.

3.2.2 Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου

Η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου (Ε.Μ.Χ) αποτελεί αναγκαστικό συνεταιρισμό που ιδρύεται με το νόμο 1390/1938, σε συνέχεια σχετικών αιτημάτων των παραγωγών από τα Μαστιχοχώρια της Χίου. Πρόκειται για τον αποκλειστικό φορέα διαχείρισης της φυσικής μαστίχας Χίου, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Σήμερα, η Ε.Μ.Χ. αριθμεί 4.543 μέλη και έχει ως κύρια δραστηριότητα τη συλλογή, επεξεργασία και εμπορία της φυσικής μαστίχας, καθώς και την παραγωγή και εμπορία προϊόντων μαστίχας. Το 70% της ετήσιας παραγωγής της μαστίχας Χίου προωθείται στις αγορές του εξωτερικού. Τα σημαντικότερα προϊόντα της Ε.Μ.Χ είναι προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π).

Κατά την προηγούμενη δεκαετία ξεκινά μια συστηματική προσπάθεια αναδιοργάνωσης της Ε.Μ.Χ. που την οδηγεί στην ανανέωση και την κερδοφορία. Έτσι, ο ετήσιος κύκλος εργασιών από 10εκ. το 2003, ξεπερνά τα 15εκ. το 2007, 2008 και 2011, ενώ το 2015 ανέρχεται στα 14,2εκ.. Από κέρδη 95,5χιλ., το 2003, προσεγγίζει τις 300χιλ. το 2015. Τα ίδια κεφάλαια από 5,5εκ., το 2003, ξεπερνάν τα 7εκ. το 2015. Σταθμό σε αυτήν την εξέλιξη, αποτελεί η ίδρυση της θυγατρικής εταιρίας MEDITERRA A.E. με σκοπό την ανάπτυξη δικτύου λιανικής πώλησης της μαστίχας και των προϊόντων της, που οδηγεί στη λειτουργία των καταστημάτων mastihasop.

Το 2015, η καλλιέργεια της μαστίχας εγγράφεται ως πολιτισμικό αγαθό στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Το ίδιο έτος, λαμβάνει και την έγκριση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων για στομαχικές διαταραχές και φλεγμονές του δέρματος.

Η ένταξη της Ε.Μ.Χ. σε μεγάλα αναπτυξιακά προγράμματα βοήθησε τον Οργανισμό να πραγματοποιήσει ταχύτατα και με ασφάλεια μεγάλα επενδυτικά έργα που θα τον βοηθήσουν να φτάσει σε ακόμα υψηλότερα επίπεδα αποδόσεων και επιδόσεων, ικανών να διασφαλίζουν το παρόν και το μέλλον των μαστιχοπαραγωγών. Πιο συγκεκριμένα, η Ε.Μ.Χ. εντάχθηκε σε προγράμματα συγχρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε. και την Ελλάδα και ίδρυσε σύγχρονες εγκαταστάσεις τόσο η ίδια για την διαχείριση, επεξεργασία και τυποποίηση της φυσικής μαστίχας, όσο και η θυγατρική της για την παραγωγή ζαχαρωδών και άλλων παραδοσιακών προϊόντων. Αυτές οι επενδύσεις σαφώς συνέβαλαν στην ενίσχυση του εταιρικού προφίλ του Οργανισμού που έχει

πλέον περάσει σε μια περίοδο εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης. Στο πλαίσιο τέτοιων προγραμμάτων δημιουργείται το σύγχρονο εργοστάσιο επεξεργασίας μαστίχας που λειτουργεί από το 2010. Επίσης, ιδρύεται το Μουσείο Μαστίχας, βάσει μνημονίου με το Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Πειραιώς.

Οι δραστηριότητες της Ε.Μ.Χ. φιλοξενούνται σε ιδιόκτητες εγκαταστάσεις συνολικής, στεγασμένης επιφάνειας 10.000 τ.μ. περίπου. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται και οι δύο παραγωγικές της μονάδες, η μια της Τυποποίησης και συσκευασίας μαστίχας και η άλλη, της παρασκευής των προϊόντων ΕΛΜΑ και απόσταξης μαστιχελαίου. Συμπληρωματικά των παραπάνω υποδομών και με σκοπό την οργάνωση και υποστήριξη της αγροτικής παραγωγής, συντηρούνται πλήθος ιδιόκτητων αποθηκευτικών χώρων, λοιπών βοηθητικών εγκαταστάσεων και κτημάτων στη νότια Χίο. Τα γραφεία και η Διοίκηση στεγάζονται σε ιδιόκτητο κτίριο στην πρωτεύουσα της Χίου. Στην Ε.Μ.Χ. απασχολούνται κατά μέσο όρο, 50 άτομα ετησίως.

Η Ε.Μ.Χ. εξασφαλίζει στους μαστιχοπαραγωγούς τη διάθεση του συνόλου της παραγωγής τους σε ένα σταθερό και δίκαιο επίπεδο τιμών, καθώς και τη γεωτεχνική, υλική και διοικητική υποστήριξή τους. Οι μαστιχοπαραγωγοί με την Ε.Μ.Χ., διασφαλίζουν το εισόδημα και τους κόπους τους.

Η αύξηση της τιμής της μαστίχας κατά την προηγούμενη δεκαετία, σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση που εκδηλώθηκε το 2008, οδήγησε μεγάλο αριθμό νέων παραγωγών να στραφεί στην καλλιέργεια της μαστίχας. Πλέον, καλλιεργείται το σύνολο των παλιών δέντρων, ενώ νέες εκτάσεις φυτεύονται διαρκώς. Η ύπαιθρος της νότιας Χίου αναζωογονείται και η Ε.Μ.Χ. καλείται να ανταποκριθεί σε νέες προκλήσεις.

3.2.3 Το συνεταιριστικό δίκτυο του Μοντραγκόν

Το Μοντραγκόν αποτελεί μια μικρή κοινότητα στη Χώρα των Βάσκων που το 1941, ένας νεαρός ιερέας ιδρύει την «Επαγγελματική Σχολή» με σκοπό την κατάρτιση των νεών της περιοχής για να εισέλθουν στον εργασιακό χώρο.

Το 1956, οι πέντε πρώτοι απόφοιτοι της σχολής εξαγοράζουν μια επιχείρηση που κατασκευάζει φούρνους και θερμάστρες πετρελαίου και ιδρύουν την πρώτη συνεταιριστική επιχείρηση. Η επιχείρηση ευνοείται αρχικά, από την ύπαρξη μιας

αγοράς κλειστής στο εξωτερικό εμπόριο που μπορεί να απορροφήσει το σύνολο της εγχώριας παραγωγής. Διαβλέποντας ωστόσο, ότι σύντομα, το πλεονέκτημα αυτό θα μεταλλαχθεί σε περιορισμό, δημιουργείται Τμήμα Έρευνας και Ανάπτυξης στο πλαίσιο της συνεταιριστικής επιχείρησης. Το 1958, ιδρύεται Καταναλωτικός Συνεταιρισμός με στόχο την αύξηση της αγοραστικής ικανότητας των συνεταιρισμένων εργατών. Το 1959, ιδρύεται Τράπεζα για τις αποταμιεύσεις των εργατών και στόχο την αυτοχρηματοδότηση της αναπτυξιακής πολιτικής των συνεταιρισμών. Για την προώθηση της τελευταίας, ιδρύεται στο πλαίσιο της Τράπεζας, Τμήμα Επιχειρήσεων που εκπονεί μελέτες για τη δημιουργία νέων συνεταιρισμών τους οποίους χρηματοδοτεί και παράλληλα, στηρίζει τους υφιστάμενους. Την ίδια χρονιά, δημιουργείται ασφαλιστικός φορέας για τους τομείς της υγείας, πρόληψης και ασφάλειας, καθώς η κεντρική κυβέρνηση αρνείται να εντάξει τους συνεταιρισμένους εργάτες στο γενικό καθεστώς κοινωνικής ασφάλισης. Το 1962, ιδρύεται Πολυτεχνική Σχολή και το 1964, ο πρώτος όμιλος συνεταιρισμών με τοπικό χαρακτήρα στη ζώνη του Μοντραγκόν. Στο πλαίσιο του ομίλου, θα αναπτυχθούν συνέργειες που θα αυξήσουν θεαματικά τα αποτελέσματα των συνεταιρισμών. Το 1966, δημιουργείται συνεταιρισμός σπουδαστών, οι οποίοι παρακολουθούν τέσσερις ώρες μαθήματα σε καθημερινή βάση, τέσσερις ώρες εργάζονται στο συνεταιρισμό και ταυτόχρονα συμμετέχουν στη διοίκησή του. Στόχος του συνεταιρισμού, η παροχή της δυνατότητας για σπουδές σε νέους πολύ χαμηλών οικονομικών στρωμάτων, συνδυάζοντας τις με την εργασία.

Κατά τη δεκαετία του 1970, οι συνεταιρισμοί του Μοντραγκόν γνωρίζουν δυναμική ανάπτυξη, όπως μαρτυρά η κερδοφορία τους, η αύξηση του αριθμού τους και των θέσεων εργασίας που δημιουργούν. Δημιουργείται Κέντρο Έρευνας, για την προαγωγή της τεχνολογικής γνώσης και την εφαρμογή της στη βιομηχανία και Εκπαιδευτικό Κέντρο, για την παροχή εξειδικευμένης συνεταιριστικής γνώσης στους διευθυντές των συνεταιριστικών επιχειρήσεων.

Η αναπτυξιακή πορεία των συνεταιρισμών του Μοντραγκόν κατά τη δεκαετία του 1980, βρίσκεται αντιμέτωπη με την οικονομική ύφεση που αρχίζει να πλήττει την Ισπανία. Αξίζει εδώ, να δούμε τις πολιτικές που ακολουθούν οι κλυδωνιζόμενοι από την κρίση, συνεταιρισμοί του Μοντραγκόν. Πολιτικές που τους βγάζουν από την κρίση δυναμωμένους και σε πολύ καλύτερη κατάσταση από τις υπόλοιπες κεφαλαιουχικές

επιχειρήσεις, απογειώνοντας την αξία της θεμελιώδους αρχής της ενεργούς συμμετοχής της κοινωνικής βάσης στο συνεταιριστικό εγχείρημα.

Καταρχάς, εφαρμόζεται η κεφαλαιοποίηση των πλεονασμάτων. Ωστόσο, επιτρέπεται η έξοδος από την επιχείρηση του 10% των πλεονασμάτων προς το Ταμείο Κοινωνικών Έργων. Το υπόλοιπο 90% μένει στην επιχείρηση και δεν επιστρέφεται στα συνεταιρισμένα μέλη, παρά μόνον σε περίπτωση αποχώρησης ή συνταξιοδότησης. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η ρευστότητα στην επιχείρηση και ισχυροποιείται η αντίστασή της σε κρίσιμες καταστάσεις και η δυνατότητά της για ανάπτυξη.

Κατά δεύτερον, αναδιανέμονται τα πλεονάσματα μεταξύ των επιχειρήσεων του ίδιου τοπικού ομίλου, με τη μεταφορά κεφαλαίων από τις επιχειρήσεις που ανθίστανται σε αυτές που κλυδωνίζονται περισσότερο από την κρίση. Η ανωτέρω πολιτική εφαρμόζεται στο πλαίσιο της διασυνεταιριστικής αλληλεγγύης, που αναγνωρίζει την προστιθέμενη αξία που δημιουργεί η παρουσία του ενός συνεταιρισμού στον άλλο, μέσα στον όμιλο. Με την εφαρμογή της πολιτικής αυτής, αποτρέπεται το άνοιγμα της οικονομικής ψαλίδας και όλοι οι συνεταιρισμοί κρατιούνται στο ίδιο περίπου, οικονομικό επίπεδο.

Σε ό,τι αφορά τους συνεταιρισμένους εργάτες, εφαρμόζεται ευελιξία ωραρίου, βάσει του φόρτου εργασίας στη διάρκεια του έτους. Το πλεόνασμα ή το έλλειμμα των ωρών εργασίας που εκδηλώνεται σε ένα εξάμηνο εξισορροπείται στο επόμενο. Επίσης, εφαρμόζεται προσωρινή ή και μόνιμη μετακίνηση εργαζόμενων από έναν συνεταιρισμό σε άλλον, όταν διαπιστώνεται πλεόνασμα σε κάποιους από αυτούς. Τέλος, εφαρμόζονται μειώσεις αμοιβών, όταν αυτό υπαγορεύεται από την οικονομική κατάσταση του συνεταιρισμού.

Καταλυτικός στην περίοδο της κρίσης είναι ο ρόλος της Τράπεζας που χορηγεί χαμηλότοκα ή άτοκα δάνεια και διαγράφει χρέη των συνεταιρισμών, στη βάση πάντα Σχεδίων Βιωσιμότητας.

Η επιλογή των ανωτέρω, σκληρών σε κάποιες περιπτώσεις πολιτικών που οι συνεταιρισμοί του Μοντραγκόν εφαρμόζουν κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, αποτελεί προϊόν αποφάσεων Γενικών Συνελεύσεων, στις οποίες συμμετέχουν ενεργά όλα τα μέλη, ψηφίζοντας βάσει της αρχής ένα μέλος – μία ψήφος. Συνεπώς, η

υποστήριξη και η συμμετοχή της κοινωνικής βάσης αποτελεί τον παράγοντα - κλειδί της επιτυχίας του συνεταιριστικού εγχειρήματος του Μοντραγκόν.

Η είσοδος της Ισπανίας στην Ε.Ε. και η παγκοσμιοποίηση της αγοράς θα προβληματίσουν σοβαρά τους συνεταιρισμούς του Μοντραγκόν σχετικά με την πορεία τους. Μετά από την εκπόνηση σχετικών μελετών και τη διεξαγωγή εκτενών συζητήσεων, δημιουργείται το 1984, νέο όργανο, το Κογκρέσο που αποτελεί τη συνέλευση των αντιπροσωπειών όλων των συνεταιρισμών. Το Κογκρέσο το 1987, δημιουργεί το Ταμείο Δια-Συνεταιριστικής Αλληλεγγύης και το 1991, εγκρίνει τη δημιουργία του *MCC* (Συνεταιριστική Εταιρεία του Μοντραγκόν). Το *MCC* εισάγει οργανωτικές αλλαγές στους συνεταιρισμούς του Μοντραγκόν, με σημαντικότερη την οργάνωσή τους σε ομίλους με κριτήριο το αντικείμενο των δραστηριοτήτων τους και όχι τη γεωγραφική τους θέση. Στόχος, ο συνδυασμός των πλεονεκτημάτων μεγάλων και μικρών παραγωγικών μονάδων, καθώς οι συνεταιρισμοί του Μοντραγκόν, λόγω πολιτικής βούλησης, δεν ξεπερνούν τα 400 μέλη έκαστος. Στη δεκαετία του 1990, δημιουργείται και το Πανεπιστήμιο του Μοντραγκόν που περιλαμβάνει την Πολυτεχνική Σχολή, τη Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και τη Σχολή Επιχειρησιακών Σπουδών.

Το 2003, το *MCC* είναι σε όγκο πωλήσεων η πρώτη επιχείρηση στη χώρα των Βάσκων και η έβδομη στους βιομηχανικούς ομίλους της Ισπανίας. Σε αριθμό εργαζόμενων, αποτελεί την τρίτη επιχείρηση στην Ισπανία, με 71.500 εργαζόμενους. Από τις επιχειρήσεις του Μοντραγκόν, μόνο τρεις έχουν αποτύχει τα τελευταία χρόνια, όταν το 90% των νέων επιχειρήσεων της Ισπανίας αποτυγχάνει στα 3-5 πρώτα χρόνια της ζωής του. Η αποδοτικότητα (λόγος κεφαλαίου και εργασίας προς τη συνολική παραγωγή) των επιχειρήσεων του Μοντραγκόν είναι μακράν ανώτερη αυτής των κεφαλαιουχικών επιχειρήσεων. Η παραγωγική δραστηριότητα του *MCC* έχει ξεφύγει από τη Χώρα των Βάσκων και έχει επεκταθεί σε ολόκληρη την Ισπανία και σε όλο τον κόσμο. Διαθέτει 38 παραγωγικές μονάδες στον κόσμο (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Ιταλία, Τσεχία, Πολωνία, Ρουμανία, Τουρκία, Ινδία, Ταϊλάνδη, Κίνα, Βραζιλία, Μεξικό και Μαρόκο) και 7 αντιπροσωπείες (Ρωσία, Ιράν, Κίνα, Ινδία, Η.Π.Α., Βραζιλία, Μεξικό). Ωστόσο, ο γρήγορος ρυθμός διεθνοποίησης, λόγω της ανάγκης για άμεση ανταπόκριση στην παγκοσμιοποίηση της αγοράς, έχει αναγκάσει το *MCC* να ιδρύσει στο εξωτερικό, επιχειρήσεις κεφαλαιουχικού χαρακτήρα. Η παραπάνω εξέλιξη έχει προβληματίσει

σοβαρά το *MCC*, ώστε στο συνέδριο του 2003, αποφασίστηκε η σταδιακή μετάβαση των κεφαλαιουχικών επιχειρήσεων σε συνεταιριστικές.

Όπως φαίνεται, οι συνεταιριστές του Μοντραγκόν επιλέγουν να διατηρήσουν την ταυτότητά τους και να επιμείνουν στην αρχική αποστολή τους. Δείχνουν να αναγνωρίζουν πως η συνεργατική δύναμη που τους έφερε επιτυχημένους και δυνατούς στο παρόν, είναι η ίδια που θα τους οδηγήσει με ασφάλεια στο μέλλον.

3.3 Προϋποθέσεις για την αναγέννηση και επιτυχία των ελληνικών Αγροτικών Συνεταιρισμών.

Οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί αποτελούν προϊόν της ελεύθερης βούλησης του αγροτικού κόσμου για συνεργασία, με σκοπό τη βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής του κατάστασης. Με άλλα λόγια, αποτελούν δημιούργημα του συνεργατικού πνεύματος. Κατά συνέπεια, η συζήτηση για την αναγέννηση των ελληνικών ΑΣ κρίνεται ανυπόστατη, εάν δεν εστιάσει πρωτίστως, στο θέμα της αναγέννησης του κλονισμένου συνεργατικού πνεύματος.

Όπως προαναφέρθηκε, η νοσηρή ανάπτυξη των ελληνικών ΑΣ και η επακόλουθη κατάρρευσή τους έχουν αποπροσανατολίσει τον αγροτικό κόσμο σε αδιέξοδες ατομικές επιλογές ή κατά κύριο λόγο, τον έχουν απογοητεύσει και απομονώσει. Συνεπώς, το πρώτο ζητούμενο είναι το ξεμούδιασμα και η ενεργοποίηση του αγροτικού πληθυσμού. Μέσα από την άρση της απογοήτευσης και την ανάδειξη του αδιέξοδου των ατομικών επιλογών. Μέσα από την αναγέννηση της εμπιστοσύνης και της ελπίδας στη συνεργατική δράση που έχουν πληγεί σοβαρά, αλλά όχι ανεπανόρθωτα.

Απαιτείται λοιπόν, να ξεκινήσει μια εκστρατεία διαφώτισης του αγροτικού κόσμου που θα επιστρατεύει όλα τα πρόσφορα για το σκοπό αυτό, μέσα. Όπως, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, το διαδίκτυο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κ.ά., με στόχο την αδιάκοπη προβολή και διαφήμιση του συνεταιριστικού ιδεώδους και των επιτευγμάτων του. Επίσης, με τη δημιουργία σταθερών σημείων για την παροχή εξειδικευμένης πληροφόρησης και για την αναζήτηση, προβολή και διασύνδεση με τις καλές συνεταιριστικές πρακτικές στην Ελλάδα και τον κόσμο. Επιπλέον, με τη διοργάνωση επαναλαμβανόμενων αδιάλειπτα, ενημερωτικών συζητήσεων, ημερίδων, σεμιναρίων,

με σκοπό την προώθηση της συνεταιριστικής δράσης και της πρακτικής της. Ο στόχος μέσα από τις προτεινόμενες δράσεις, είναι η δημιουργία ενός πεδίου ζυμώσεων μέσα στον κόσμο της υπαίθρου, απαραίτητων για την ανάδειξη των πρωτοπόρων εκείνων αγροτών που θα τραβήξουν την άμαξα του νέου συνεταιριστικού εγχειρήματος.

Εφόσον ανασυσταθούν και προκειμένου να επιτύχουν, οι ΑΣ οφείλουν να είναι αληθινοί. Πρόκειται για τον πρωταρχικό, θεμελιώδη όρο που πρέπει να τηρείται για να έχει νόημα η περαιτέρω συζήτηση. Αληθινός είναι ο προσηλωμένος στην αποστολή του ΑΣ, δηλαδή, ο προσηλωμένος στην εξυπηρέτηση του συμφέροντος των μελών του. Η προσήλωση στην αποστολή, όπως δείχνει και η εμπειρία του Μοντραγκόν, πρέπει να γίνει η έμμονη ιδέα των ΑΣ. Τυχόν παρέκκλιση φέρνει χωρίς αμφιβολία, την αποτυχία. Το υποκείμενο της παρέκκλισης είναι η διοίκηση ή η διεύθυνση του συνεταιρισμού, όταν η τελευταία δεν συμπίπτει με την πρώτη. Σε ό,τι αφορά τα κίνητρα, σε κάποιες περιπτώσεις, αυτά αφορούν στην επιδίωξη του ιδίου οφέλους των διοικητικών και διευθυντικών στελεχών. Σε άλλες, πρόκειται για άδοξη λοξοδρόμηση, λόγω κεκτημένων συνηθειών από τη λειτουργία στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς. Όπως, η επιδίωξη του κέρδους ως αυτοσκοπού και όχι ως του μέσου για την επιδίωξη των συμφερόντων των μελών του συνεταιρισμού. Σε κάθε περίπτωση, το αποτέλεσμα δεν αλλάζει.

Η πρόληψη των προλεγόμενων εξελίξεων επιτυγχάνεται μόνο, με την περιφρούρηση της αποστολής του ΑΣ από τα ίδια τα μέλη του. Η κοινωνική βάση του Συνεταιρισμού οφείλει να συμμετέχει ενεργά στις δραστηριότητές του και να τον ελέγχει. Υποχρέωση που δεν εξαντλείται στο πλαίσιο των δημοκρατικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων και εκλογής διοικήσεων με την εφαρμογή της συστατικής, συνεταιριστικής αρχής «ένα μέλος – μία ψήφος». Ειδικότερα, τα μέλη του Συνεταιρισμού οφείλουν να ξεχωρίζουν και να εκλέγουν τα πιο κατάλληλα και ικανά διοικητικά στελέχη. Ωστόσο, θα είναι σφάλμα να επαναπαύονται στις ικανότητες της διοίκησης και να αδρανούν. Έχουν την υποχρέωση να συμμετέχουν ενεργά στη λήψη της κάθε απόφασης και να ασκούν ενδελεχή έλεγχο των διαδικασιών υλοποίησής της. Πρόκειται για απαιτητικά καθήκοντα, που η αποτελεσματική άσκησή τους προαπαιτεί τον εξοπλισμό των μελών με την απαραίτητη γνώση.

Κατά συνέπεια, η εκπαίδευση πρέπει να γίνει η σημαία του κάθε ΑΣ, την οποία πρέπει να παρέχει σταθερά και αδιάκοπα στα μέλη του, και όχι μόνο. Την οφείλει επίσης, στα

διοικητικά και διευθυντικά του στελέχη και στο προσωπικό του. Καθώς μέλη και στελέχη είναι γαλουχημένα και εκπαιδευμένα στην κοινωνία της αγοράς, οι συνεταιριστικές αρχές δεν πρέπει να θεωρούνται δεδομένες. Απαιτούν επαναδιατύπωση, εκμάθηση και επανάληψη, για να εφαρμόζονται αποτελεσματικά. Συνεπώς, η επόμενη, θεμελιώδης προϋπόθεση για την επιτυχία των αναγεννημένων ΑΣ είναι η ανάπτυξη ενός συστήματος εκπαίδευσης από τη βάση έως την κορυφή, που μπορεί να ξεκινά με τη μορφή σεμιναρίων και να οδηγεί στην ίδρυση και λειτουργία Συνεταιριστικών Σχολών ή ακόμα και στοχευμένου Πανεπιστήμιου, όπως διδάσκει το πείραμα του Μοντραγκόν.

Με την παροχή εκπαίδευσης, οι ΑΣ επιτυγχάνουν παράλληλα, και την ενίσχυση των πιο σημαντικών τους πόρων που είναι οι άνθρωποι. Στην ίδια κατεύθυνση, και ειδικότερα για την οικονομική και κοινωνική ενίσχυση των ανθρώπινων πόρων τους, οι ΑΣ οφείλουν να ιδρύουν τους δικούς τους προμηθευτικούς, χρηματοπιστωτικούς και ασφαλιστικούς οργανισμούς. Στόχος μέσω αυτών, η παροχή στα μέλη τους φθηνών πρώτων υλών, αγροεφοδίων, καταναλωτικών αγαθών, δανείων και κοινωνικής ασφάλισης. Η ισχυροποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου τους πρέπει να αποτελεί πρώτιστο μέλημα των ΑΣ, προκειμένου να διασφαλίζουν μια άλλη συστατική τους αρχή, αυτή της αυτοβοήθειας.

Ωστόσο, οι ΑΣ, αν και προασπίζουν την ανεξαρτησία τους στηριζόμενοι στις δικές τους δυνάμεις, δεν πρέπει να υποτιμούν την κρατική πολιτική και νομοθεσία ως παράγοντες που ενδέχεται να καθορίσουν την τύχη τους. Συνεπώς, οφείλουν να αντιδρούν και να αντιστέκονται στην κρατική πολιτική και στις νομοθετικές ρυθμίσεις που τυχόν δυσκολεύουν τη λειτουργία τους και θέτουν τροχοπέδη στην ανάπτυξή τους. Ταυτόχρονα, πρέπει να διαθέτουν την αντιπρότασή τους και να διεκδικούν την υποστήριξή της από το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο και την προσήκουσα κρατική πολιτική.

Παρόλα αυτά, οι ΑΣ λειτουργούν στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς. Άρα, δεν μπορούν να αγνοούν τους κανόνες της. Όπως και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, υποχρεούνται να διαχειρίζονται τους πόρους τους (οικονομικούς, παραγωγικούς και ανθρώπινους) με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργούν κέρδη. Η διαφορά από τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις έγκειται στην αντίληψη που διαμορφώνει ο καθένας για το κέρδος. Συγκεκριμένα, για τον ΑΣ το κέρδος συνιστά το μέσο για την επίτευξη του

σκοπού που είναι η εξυπηρέτηση του συμφέροντος των μελών του, ενώ για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, η επιδίωξη του κέρδους αποτελεί αυτοσκοπό. Επομένως, οι ΑΣ μπορούν να διδαχθούν από τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις στα πεδία του μανάτζμεντ, του μάρκετινγκ και των επικοινωνιακών στρατηγικών, των οργανωτικών δομών και της αξιοποίησης της τεχνολογικής προόδου.

Ειδικότερα, οφείλουν να διαμορφώνουν και να υλοποιούν ένα στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξή τους, να διαθέτουν δηλαδή, σύμφωνα με τη διεθνή ορολογία, *management*. Συγκεκριμένα, απαιτείται σοβαρή μελέτη του προτύπου αγροτικής ανάπτυξης και επακόλουθα του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που πρέπει να αναζητήσουν. Με άλλα λόγια, πρέπει να επιλέξουν ανάμεσα στη στρατηγική της μαζικής παραγωγής αγροτικών προϊόντων χαμηλού κόστους και σε αυτήν που δείχνουν οι συνεταιριστές της Χίου και των Καλαβρύτων, δηλαδή της παραγωγής διαφοροποιημένων προϊόντων βάσει της ποιότητας, της ιδιαιτερότητας ή της μοναδικότητάς τους. Στη συνέχεια, και αφού έχουν αναγνωρίσει το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα, θέτουν ρεαλιστικούς, εμπορικούς και οικονομικούς στόχους και σκοπούς, και πλέκουν γύρω από αυτούς το σχέδιο των πολιτικών, των τακτικών και των δράσεων που ακολούθως υλοποιούν, προκειμένου να τους επιτύχουν. Παράλληλα, αξιολογούν τα αποτελέσματα των ενεργειών τους και στη βάση των συμπερασμάτων τους, ανατροφοδοτούν το στρατηγικό σχεδιασμό τους. Η επιτυχία του *management* εξαρτάται από την ικανότητα και διορατικότητα του ανθρώπινου δυναμικού, διοικητικού και διευθυντικού, που το επιλαμβάνεται.

Συνεπώς, οι ΑΣ, εκτός από τα ικανά διοικητικά στελέχη που προαναφέραμε, οφείλουν να ενισχύουν τους ανθρώπινους πόρους τους με έμπειρο και εξειδικευμένο στελεχικό δυναμικό. Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δίνουν στην αναγνώριση και επιλογή χαρισματικών ανώτερων και διευθυντικών στελεχών (*managers*). Τα στελέχη αυτά πρέπει να υποβάλλονται σε εξονυχιστικό έλεγχο ως προς τα κίνητρά τους και όπως προαναφέρθηκε, να εκπαιδεύονται ακατάπαυστα στο συνεταιριστικό πνεύμα, αλλά και να παρακολουθούνται και να ελέγχονται αδιάλειπτα ως προς τα πεπραγμένα τους.

Σε ό,τι αφορά τους οικονομικούς τους πόρους, οι ΑΣ χαρακτηρίζονται από δυστοκία ιδίων κεφαλαίων, λόγω κυρίως, των χαμηλών εισοδημάτων των μελών τους. Ως εκ τούτου, δυσκολεύονται να ενισχύσουν τους παραγωγικούς τους πόρους. Η διεκδίκηση ευρωπαϊκών, συγχρηματοδοτούμενων και εθνικών προγραμμάτων χρηματοδότησης,

όπως και πάλι υποδεικνύουν οι προαναφερόμενοι συνεταιριστές, αποτελεί ικανό και πρόσφορο μέσο για την αναβάθμιση, τον εκσυγχρονισμό και τη δημιουργία νέων υποδομών. Ο απώτερος όμως στόχος των ΑΣ πρέπει να είναι η ίδρυση των δικών τους χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Όστε να διασφαλίζουν ευνοϊκό δανεισμό με χαμηλά επιτόκια, για την υλοποίηση σωστά μελετημένων και τεχνικοοικονομικά βιώσιμων επενδύσεων. Επίσης, προσιτούς όρους εξόφλησης των δανείων, βάσει των ιδιαιτεροτήτων του αγροτικού τομέα, όπως είναι η εποχικότητα στις εισροές και τις εκροές.

Εν κατακλείδι, οι ΑΣ οφείλουν να προσαρμόζουν όλα τα αποδεκτά και χρήσιμα στοιχεία των κεφαλαιουχικών επιχειρήσεων στο συνεταιριστικό τρόπο δράσης, ώστε να δημιουργούν αποδοτικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Εντούτοις, δεν πρέπει να έχουν καμία αυταπάτη για την κάλυψη των αναγκών τους μέσω της μίμησης του ιδιωτικού τομέα. Άλλωστε, αν ίσχυε κάτι τέτοιο, θα αναιρούνταν και ο λόγος ύπαρξής τους. Οι ΑΣ εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητά τους με την εφαρμογή των αρχών που τους καθιστούν μοναδικούς. Των αρχών της συμμετοχικότητας, της δημοκρατικής διοίκησης, της ισότητας και ισοτιμίας, της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας, της αυτοβοήθειας και της αμοιβαίας βοήθειας, της αλληλεγγύης. Μέσα σε αυτές τις αρχές κρύβεται και το κλειδί της επιτυχίας τους.

Ωστόσο, οι ΑΣ, παράλληλα με τη δημιουργική τους εσωστρέφεια, πρέπει να ατενίζουν προς το μέλλον. Σε έναν κόσμο που οι εμπορικοί φραγμοί καταρρίπτονται ραγδαία, οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις έρχονται αντιμέτωπες με ολοένα μικρότερο αριθμό αγροδιατροφικών, πολυεθνικών μονοπωλίων. Για να διασφαλίσουν την ύπαρξη και την ανεξαρτησία τους, υποχρεούνται να εξετάσουν το ενδεχόμενο της διασυνεταιριστικής συνεργασίας. Της συνένωσης δηλαδή, των πόρων τους για τη διεύρυνση της οικονομικής και παραγωγικής τους βάσης.

Η διασυνεταιριστική συνεργασία, ταυτόχρονα με το παραπάνω πλεονέκτημα, προσφέρει στους ΑΣ και την ικανότητα να διατηρούν το μέγεθός τους μικρό, όπως προτάσσουν και οι συνεταιριστές του Μοντραγκόν. Το μικρό μέγεθος ενισχύει την ενεργή συμμετοχή και τον αποτελεσματικότερο έλεγχο από τα μέλη, συνθήκη που όπως εντοπίσαμε, έχει πρωτεύουσα σημασία για την επιτυχία των συνεταιριστικών οργανώσεων.

Το θέμα της διασυνεταιριστικής συνεργασίας πρέπει να αντιμετωπιστεί με ιδιαίτερη σοβαρότητα και ευρύτητα πνεύματος. Στόχος οι κοινές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, καταρχάς σε τοπικό επίπεδο. Για παράδειγμα, οι ΑΣ μπορούν από κοινού, να ιδρύουν μονάδες μεταποίησης των προϊόντων τους. Ακολούθως, οι συνεργασίες πρέπει να διευρυνθούν σε εθνικό επίπεδο. Ιδιαίτερα αποτελεσματικές σε αυτό το επίπεδο, αναδεικνύονται οι συνεργασίες για την εμπορία των αγροτικών προϊόντων. Και τέλος, οφείλουν να ξεπεράσουν τα εθνικά σύνορα, αναπτύσσοντας διεθνείς συνεργασίες. Όπως, ένα διεθνές συνεταιριστικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, ή τις διεθνείς συνεργασίες συνεταιρισμών παραγωγών και καταναλωτών.

Στις τρέχουσες συνθήκες της οικονομίας της αγοράς, η επιτυχία των ΑΣ σε τοπικό επίπεδο δεν αρκεί για να διασφαλίσει το μέλλον τους. Χρειάζεται εκτενής μελέτη των δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν καλύτερα από κοινού, ώστε να προωθηθεί η διασυνεταιριστική συνεργασία σε όλα τα γεωγραφικά επίπεδα. Συμπερασματικά, οι ΑΣ, αν επιθυμούν να πετύχουν, οφείλουν να οραματίζονται την ανάπτυξή τους σε παγκόσμια δύναμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΔΗΜΟΣ ΠΛΑΤΑΝΙΑ, ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

4.1 Ο Αγροτικός Τομέας στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά

Ο Δήμος Πλατανιά καταλαμβάνει το βόρειο και κεντρικό τμήμα του Νομού Χανίων Κρήτης. Η έκτασή του ανέρχεται στα 489.000 στρέμματα και αριθμεί 16.874 μόνιμους κατοίκους, σύμφωνα με τα στοιχεία της Απογραφής Πληθυσμού 2011 της ΕΛΣΤΑΤ.

Παρόλη την έντονη τουριστική ανάπτυξη του βόρειου παραλιακού του μετώπου, ο Δήμος Πλατανιά συνιστά έναν αγροτικό Δήμο. Το μεγαλύτερο ποσοστό των απασχολούμενων ανήκει στον αγροτικό τομέα και ανέρχεται στο 30% του συνόλου του απασχολούμενου πληθυσμού του Δήμου. Ακολουθούν οι απασχολούμενοι στον τουριστικό τομέα με 20%, στο εμπόριο με 13% και με πολύ μικρότερα ποσοστά στους υπόλοιπους τομείς οικονομικών δραστηριοτήτων (ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή Πληθυσμού 2011).

Η απασχόληση στον αγροτικό τομέα αφορά κυρίως στο γεωργοκτηνοτροφικό κλάδο και ένα πολύ μικρό ποσοστό, γύρω στο 4%, στον κλάδο της αλιείας (ΕΛΣΤΑΤ, Ετήσια Γεωργική Στατιστική 2013). Οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις ανέρχονται στις 4.000 περίπου, με πάνω από το 90% αυτών να αποτελούν αμιγείς γεωργικές εκμεταλλεύσεις και λιγότερο από το 10% μικτές γεωργοκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις (ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή Γεωργίας Κτηνοτροφίας 2009). Σύμφωνα με την ίδια πηγή, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις του Δήμου ανέρχονται στα 110.000 περίπου στρέμματα και ο μέσος όρος της καλλιεργούμενης έκτασης ανά γεωργική εκμετάλλευση υπολογίζεται στα 27 περίπου στρέμματα.

Στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές του Δήμου Πλατανιά, οι οποίες έχουν προσδιοριστεί βάσει της Οδηγίας 85/148/ΕΟΚ, συγκεντρώνεται το 65% των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και το 75% των καλλιεργούμενων εκτάσεων του Δήμου (ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή Γεωργίας Κτηνοτροφίας 2009).

Στο Δήμο Πλατανιά η κυρίαρχη καλλιέργεια είναι η ελαιοκαλλιέργεια, που καλύπτει το 74% της γεωργικής γης. Ακολουθούν τα εσπεριδοειδή με το 14% της γεωργικής γης, τα αμπέλια με 2,5% και τα κηπευτικά επίσης με 2,5% της γεωργικής γης του Δήμου. Παράγονται ετησίως, περίπου 11.500 τόνοι ελαιόλαδου, 60.000 τόνοι εσπεριδοειδών, 1.500 τόνοι κρασιού και 8.500 τόνοι κηπευτικών (ΕΛΣΤΑΤ, Ετήσια Γεωργική Στατιστική 2013).

Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις του Δήμου είναι στο σύνολό τους οικογενειακές. Το 78% της απασχόλησης σε αυτές αντιστοιχεί στον κάτοχο και την οικογένεια και μόνο το 22% σε εποχική μισθωτή εργασία. Το 60% της οικογενειακής απασχόλησης ανήκει στην ηλικιακή ομάδα άνω των 50 ετών (ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή Γεωργίας Κτηνοτροφίας 2009).

Συμπερασματικά, ο αγροτικός τομέας του Δήμου Πλατανιά διακατέχεται από την ελαιοκαλλιέργεια. Τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που τον διακρίνουν, συνάδουν με εκείνα που έχουν επισημανθεί στο 2^ο Κεφάλαιο της παρούσας για τον εθνικό αγροτικό τομέα. Πρόκειται για τα γνωρίσματα εκείνα που περιγράφουν την αγροτική εκμετάλλευση του Δήμου ως μικρή, οικογενειακή και αμφίβολης βιωσιμότητας. Συνεπώς, βάσει των όσων έχουν εκτεθεί στο προαναφερθέν κεφάλαιο, ο συνεργατισμός προβάλλει ως μονόδρομος και για την περίπτωση του αγροτικού κόσμου του Δήμου Πλατανιά.

4.2 Ενεργοί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί και Ομάδες/Οργανώσεις Παραγωγών στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά

Αναντίστοιχα με τις απαιτήσεις των καιρών, το συνεταιριστικό τοπίο στο Δήμο Πλατανιά βρίθεται από Αγροτικούς Συνεταιρισμούς «σφραγίδες», απαξιωμένους από τον αγροτικό κόσμο και σε διαδικασία εκκαθάρισης. Οι εγκαταστάσεις των ΑΣ έχουν κατασχεθεί από τα πιστωτικά ιδρύματα και ρημάζουν εγκαταλελειμμένες. Αν και η

συνεταιριστική πραγματικότητα στο Δήμο απέχει μακράν από το ύψος των περιστάσεων, κάποια ελπιδοφόρα ψήγματα ενεργών Αγροτικών Συνεταιρισμών και Ομάδων/Οργανώσεων Παραγωγών εμφανίζονται δειλά στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά.

4.2.1 Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζυμβραγού

Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζυμβραγού ανήκει στις περιπτώσεις των συνεταιρισμών που καταφέρνουν να ξεφύγουν από την τροχιά της χρεοκοπίας και να εξυγιανθούν. Αποτελεί έναν ελαιοργικό συνεταιρισμό, καταχρεωμένο κατά τη δεκαετία του 1980, όπως η πλειοψηφία των ελληνικών ΑΣ. Ωστόσο, έχει την τύχη να συναντήσει τους δραστήριους και ικανούς ανθρώπους, με την ισχυρή βούληση να τον ανασυγκροτήσουν. Έτσι, κατά τη δεκαετία του 1990, το Διοικητικό Συμβούλιο του συνεταιρισμού αξιοποιεί την κρατική παρέμβαση για ρύθμιση των χρεών των ΑΣ. Ο συνεταιρισμός μπαίνει σε πρόγραμμα εξυγίανσης και μέσα σε μία δεκαετία καταφέρνει να ξεχρεώσει. Αμέσως μετά, δηλαδή το 2004, εντάσσεται στον αναπτυξιακό νόμο και προχωρά σε αντικατάσταση και εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού του ελαιοργείου του.

Σήμερα, ο συνεταιρισμός αριθμεί 45 μέλη, παράγει κατά μέσο όρο ετησίως, 200 τόνους πιστοποιημένου ελαιόλαδου «Π.Ο.Π. ΚΟΛΥΜΒΑΡΙ ΧΑΝΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ», εκ των οποίων το ¼ είναι ταυτόχρονα και βιολογικό. Το παραγόμενο ελαιόλαδο διοχετεύεται χύμα σε ιδιωτικές μονάδες τυποποίησης και εμπορίας ελαιόλαδου που δραστηριοποιούνται στο Νομό Χανίων.

Ο Α.Σ. Ζυμβραγού είναι πλέον κερδοφόρος, με ετήσια κέρδη 20.000 ευρώ περίπου. Ο ετήσιος κύκλος εργασιών ανέρχεται στις 700.000 ευρώ και το αποθεματικό του συνεταιρισμού στις 100.000 ευρώ. Το απαραίτητο προσωπικό για τη λειτουργία του ελαιοργείου περιορίζεται σε 3 άτομα εποχικής απασχόλησης.

Παράλληλα, ο ΑΣ Ζυμβραγού προάγει την εφαρμογή των ορθών γεωργικών πρακτικών από τα μέλη του, διοργανώνοντας σχετικά σεμινάρια, πραγματοποιώντας αναλύσεις εδάφους και προωθώντας το σχεδιασμό του εδαφολογικού χάρτη της περιοχής του.

4.2.2 Αγροτικός Συνεταιρισμός Παλαιών Ρουμάτων

Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Παλαιών Ρουμάτων ιδρύεται το 1934 ως ελαιουργικός συνεταιρισμός. Το 1960, όταν το οδικό δίκτυο φθάνει στην περιοχή, ο Συνεταιρισμός προχωρά στη δημιουργία Παντοπωλείου, ικανού να παρέχει ό,τι θα μπορούσε να έχει ανάγκη ένα νοικοκυριό. Παράλληλα, προμηθεύεται φορτηγό όχημα για τη μεταφορά του ελαιόλαδου στην πόλη των Χανίων προς πώληση και την επιστροφή του στα Παλαιά Ρούματα, φορτωμένου με τις προμήθειες του Παντοπωλείου.

Το 1980, υλοποιείται ανακαίνιση της κτιριακής υποδομής και εκσυγχρονισμός του εξοπλισμού του ελαιουργείου. Ταυτόχρονα, κατασκευάζονται νέα κτίρια για το Παντοπωλείο που αναβαθμίζεται πλέον, σε *Super Market*. Επίσης, εγκαινιάζεται αποθήκη ζωοτροφών. Άξιο λόγου είναι το γεγονός ότι όλες οι προαναφερόμενες επενδύσεις γίνονται με ίδια κεφάλαια του ΑΣ, χωρίς δανεισμό και χωρίς επιδοτήσεις.

Ο ΑΣ φθάνει έως τα μέσα της δεκαετίας του 2000, υγιής και κερδοφόρος, κόντρα στο γενικό κανόνα της χρεωκοπίας των ΑΣ. Το 2007, προχωρά σε νέα αναβάθμιση της κτιριακής υποδομής και του εξοπλισμού του ελαιουργείου μέσω προγράμματος χρηματοδότησης και με δανεισμό. Επίσης, πιστοποιείται η διαδικασία παραγωγής ελαιόλαδου, κατά τα πρότυπα ISO 22000 και HACCP. Η όξυνση της οικονομικής κρίσης από το 2008 και εντεύθεν, έχει ανακόψει την κερδοφορία του ΑΣ που παλεύει δυναμικά να αντιστρέψει τους όρους συντήρησης και επιβίωσης σε όρους ανάπτυξης.

Σήμερα, ο Συνεταιρισμός αριθμεί 100-120 μέλη, παράγει κατά μέσο όρο ετησίως, 500 τόνους ελαιόλαδου και ο ετήσιος κύκλος των εργασιών του ανέρχεται στο 1.000.000 ευρώ. Απασχολεί 4 μόνιμους υπάλληλους, τεχνολογικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης, 3 εποχικούς κατά την περίοδο λειτουργίας του ελαιουργείου. Το σύνολο της παραγωγής πωλείται χύμα σε ιδιωτικές μονάδες τυποποίησης και εμπορίας ελαιόλαδου του Νομού. Ένα μέρος της παραγωγής, με τάσεις ανόδου, πιστοποιείται κατά τα πρότυπα AGRO 2-1 και AGRO 2-2.

4.2.3 Ελαιουργικός Συνεταιρισμός Ροδωπού

Ο Ελαιουργικός Συνεταιρισμός Ροδωπού ιδρύεται το 1952 με τη λειτουργία συνεταιριστικού ελαιουργείου για τη μεταποίηση του ελαιόκαρπου σε ελαιόλαδο. Οι δανεισμοί από την ΑΤΕ για τη δημιουργία και τους μετέπειτα εκσυγχρονισμούς του

ελαιουργείου, οδηγούν το Συνεταιρισμό υπερχρεωμένο στη δεκαετία του 1990, όπως και τους περισσότερους ΑΣ. Ωστόσο, ο Συνεταιρισμός Ροδωπού δράττεται της ευκαιρίας για ρύθμιση των χρεών των ΑΣ στα μέσα της δεκαετίας του 1990 και καταφέρνει να ξεχρεώσει την Αγροτική Τράπεζα.

Σήμερα, αριθμεί 60 περίπου μέλη και παράγει κατά μέσο όρο ετησίως, 70 τόνους ελαιόλαδου που προωθεί χύμα σε μονάδα τυποποίησης και εμπορίας του Νομού. Απασχολεί τρία άτομα εποχικό προσωπικό. Τα οικονομικά του μεγέθη δεν είναι ανθηρά, επιτρέπουν όμως την κάλυψη των λειτουργικών δαπανών και των εξόδων συντήρησης, χωρίς να γεννώνται ζημιές.

Το παραγόμενο λάδι είναι πιστοποιημένο ως «Π.Ο.Π. ΚΟΛΥΜΒΑΡΙ ΧΑΝΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ». Στο στάδιο της ολοκλήρωσης βρίσκεται και η διαδικασία πιστοποίησης της μεταποιητικής δραστηριότητας κατά τα πρότυπα ISO 22000 και HACCP.

4.2.4 Αγροτικός Συνεταιρισμός Βουκολιών

Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Βουκολιών ιδρύεται το 1987 ως ελαιουργικός και προμηθευτικός συνεταιρισμός, με τη λειτουργία ελαιουργείου και καταστήματος πώλησης αγροεφοδίων.

Το 2007, στο πλαίσιο του αναπτυξιακού νόμου και σε συνδυασμό με δανεισμό και ίδια κεφάλαια, πραγματοποιείται ανακατασκευή και εκσυγχρονισμός του ελαιουργείου. Παράλληλα, η διαδικασία της μεταποίησης πιστοποιείται κατά τα πρότυπα ISO 22000 και HACCP.

Τα μέλη του Συνεταιρισμού ανέρχονται στα 100. Κατά μέσο όρο ετησίως, παράγονται 700 τόνοι ελαιόλαδου πιστοποιημένου ως «Π.Γ.Ε. Χανίων Κρήτης», το οποίο προωθείται χύμα σε τυποποιητικές μονάδες και χονδρέμπορους του νησιού.

Ο ΑΣ είναι οικονομικά βιώσιμος και απασχολεί ένα μόνιμο εργαζόμενο στο κατάστημα πώλησης αγροεφοδίων και 5-6 εποχικούς για τη λειτουργία του ελαιουργείου.

4.2.5 Αγροτικός Συνεταιρισμός Μεσκλών

Ιδρύεται το 1950 ως πιστωτικός συνεταιρισμός. Το 1988, εγκαινιάζει τη λειτουργία συνεταιριστικού ελαιουργείου. Ο ΑΣ Μεσκλών συμπεριλαμβάνεται στους λίγους ΑΣ

που δρασκελίσαν το κατώφλι του 21ου αιώνα χωρίς χρέη και συνεχίζει υγιώς τη δραστηριότητά του μέχρι σήμερα.

Τα μέλη του συνεταιρισμού ανέρχονται στα 250. Παράγονται κατά μέσο όρο ετησίως, 400 τόνοι ελαιόλαδου και ο μέσος ετήσιος κύκλος εργασιών υπολογίζεται στις 600.000 ευρώ. Για τη λειτουργία του ελαιουργείου απασχολείται εποχικό προσωπικό 6 ατόμων.

Στο πλαίσιο του ΑΣ έχει συσταθεί Οργάνωση Παραγωγών (ΟΠ) με 166 μέλη. Η ΟΠ υλοποιεί συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα που βρίσκεται σε εξέλιξη, στο πλαίσιο του οποίου έχει ολοκληρώσει την κατασκευή αίθουσας διαλέξεων, εφαρμόζει σύστημα ιχνηλασιμότητας του ελαιόλαδου, εκσυγχρονισμό εξοπλισμού, εκπαίδευση των παραγωγών στην ορθή γεωργική πρακτική.

Το καινοτόμο εγχείρημα της ΟΠ είναι η παραγωγή λαδιού αγριελιάς, που την παραγωγική περίοδο 2015-2016 ανήλθε στα 1.000 κιλά, έναντι των 180 κιλών της προηγούμενης παραγωγικής περιόδου. Η ΟΠ προχώρησε στην εμφιάλωση του λαδιού αγριελιάς, σε συνεργασία με τοπική μονάδα τυποποίησης και εμπορίας ελαιόλαδου. Επίσης, έχει έρθει σε επαφή με το εργαστήριο Φαρμακολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, με σκοπό την ανάδειξη των θρεπτικών και φαρμακευτικών, ευεργετικών επιπτώσεων του λαδιού της αγριελιάς στην ανθρώπινη υγεία.

4.2.6 Ομάδα Παραγωγών Εσπεριδοειδών και Υποτροπικών Ν. Χανίων «ΚΟΡΜΟΣ»

Ο «ΚΟΡΜΟΣ» συνιστά Ομάδα Παραγωγών αυτοτελώς συγκροτημένη στο πλαίσιο ευρύτερου ΑΣ. Ξεκινά πριν δέκα περίπου χρόνια από μια ομάδα 3-4 ατόμων, οι οποίοι προβληματισμένοι από την κατάρρευση του συνεταιριστικού κινήματος και ανήσυχοι για το μέλλον του αγροτικού κόσμου, αποφασίζουν ότι πρέπει να ξαναβρεθεί ο δρόμος της συνεργασίας. Ερευνούν, βρίσκουν ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί τη σύσταση και λειτουργία Ομάδων Παραγωγών, και τολμούν.

Ο «ΚΟΡΜΟΣ» σήμερα, αριθμεί περί τα εκατό μέλη από όλο το Νομό Χανίων, παραγωγούς εσπεριδοειδών κυρίως και μικροποσοτήτων αβοκάντο. Οι δραστηριότητές του αφορούν στην αποθήκευση, εμπορία και σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις στη συσκευασία των ανωτέρω προϊόντων και διεξάγονται σε μισθωμένες εγκαταστάσεις ιδιωτικών τυποποιητικών και εμπορικών επιχειρήσεων του Νομού.

Διαχειρίζεται κατά μέσο όρο ετησίως, 4 ως 5 χιλιάδες τόνους εσπεριδοειδών τα οποία διαθέτει στις προαναφερόμενες μονάδες τυποποίησης και εμπορίας εσπεριδοειδών και αβοκάντο. Ο μέσος, ετήσιος κύκλος εργασιών του «ΚΟΡΜΟΥ» ξεπερνά τα 2.000.000 ευρώ.

Σε ό,τι αφορά την ποιότητα των προϊόντων, κινείται βάσει των ευρωπαϊκών προτύπων και με συνεχή, σεμιναριακή εκπαίδευση, προσπαθεί για την παραγωγή ασφαλέστερων προϊόντων. Ειδικότερα, η ποιότητα της παραγωγής είναι πιστοποιημένη κατά τα πρότυπα AGRO 2-1 & AGRO 2-2, όπως επίσης και κατά το πρότυπο GLOBAL G.A.P..

Ο «ΚΟΡΜΟΣ» απασχολεί δύο άτομα πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ως μόνιμο προσωπικό και δύο άτομα ως εποχικό προσωπικό. Ιδιαίτερη προσπάθεια καταβάλλεται στον τομέα της προώθησης των πωλήσεων. Συγκεκριμένα, αναζητούνται αξιόλογες εμπορικές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό, καθώς και η χρηματοδότηση της συμμετοχής του «ΚΟΡΜΟΥ» σε αυτές. Παρόλη όμως, τη βαρύτητα που δίνει στην κατεύθυνση της προώθησης των προϊόντων του, ο «ΚΟΡΜΟΣ» διοχετεύει το σύνολο της παραγωγής του, όπως προαναφέρθηκε, σε χονδρέμπορους στους οποίους κατά μία έννοια, βρίσκει «πελάτες».

4.2.7 Ομάδα Παραγωγών Εσπεριδοειδών και Αβοκάντο Αγροτικού Συνεταιρισμού Χανίων - Ομάδα Παραγωγών Ελαιόλαδου Αγροτικού Συνεταιρισμού Χανίων

Στο πλαίσιο του Αγροτικού Συνεταιρισμού Χανίων λειτουργούν δύο αυτοτελείς Ομάδες Παραγωγών. Η Ομάδα Παραγωγών Ελαιόλαδου και η Ομάδα Παραγωγών Εσπεριδοειδών και Αβοκάντο. Δημιουργήθηκαν πριν πέντε περίπου χρόνια, και η πρώτη αριθμεί 250 μέλη, ενώ η δεύτερη 150 μέλη που προέρχονται από όλο το Ν. Χανίων. Λειτουργούν σε μισθωμένες εγκαταστάσεις της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΑΣ) Κυδωνίας - Κισσάμου που τελεί υπό εκκαθάριση. Συγκεκριμένα, η ΟΠ Ελαιόλαδου μισθώνει το ελαιουργείο και το τυποποιητήριο ελαιόλαδου της ΕΑΣ στο Κολυμβάρι. Η ΟΠ Εσπεριδοειδών και Αβοκάντο μισθώνει το συσκευαστήριο εσπεριδοειδών της ΕΑΣ, στο Γεράνι.

Παράγουν κατά μέσο όρο ετησίως, 300 τόνους ελαιόλαδου και 2000 τόνους εσπεριδοειδών, πιστοποιημένων ως «Π.Ο.Π. ΚΟΛΥΜΒΑΡΙ ΧΑΝΙΩΝ» και «Π.Ο.Π. ΜΑΛΕΜΕ ΧΑΝΙΩΝ», αντίστοιχα. Επίσης, 50 τόνους αβοκάντο που στο προσεχές διάστημα αναμένεται να ανέλθουν στους 1000 τόνους, λόγω της εισόδου στην παραγωγή νεόφυτων καλλιεργειών. Οι διαδικασίες της μεταποίησης και τυποποίησης είναι πιστοποιημένες κατά τα πρότυπα ISO 22000, ISO 22005 και HACCP.

Ο ετήσιος κύκλος εργασιών ανέρχεται κατά μέσο όρο, στα 3.000.000 ευρώ. Το απασχολούμενο προσωπικό, μόνιμο και εποχικό, αριθμεί 22 άτομα και συμπεριλαμβάνει χημικό, γεωπόνους και οικονομολόγους. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο μάρκετινγκ και την εμπορία. Το 85% του παραγόμενου ελαιόλαδου διοχετεύεται στην αγορά, αφού τυποποιηθεί στις μισθωμένες εγκαταστάσεις στο Κολυμβάρι. Τα εσπεριδοειδή διοχετεύονται στη λαχαναγορά και σε *Super Markets* της Ελλάδας, άλλων βαλκανικών χωρών (ΠΓΔΜ, Σερβία, Μαυροβούνιο) και της Ολλανδίας.

4.3 Αδυναμίες και δυναμική

Η συνεκτίμηση των ανωτέρω δεδομένων του αγροτικού και συνεταιριστικού τομέα του Δήμου Πλατανιά, αναδεικνύει ένα τοπίο στο οποίο αποτυπώνονται οι ολιγάριθμες, αποσπασματικές και ασύνδετες, συνεταιριστικές προσπάθειες στην περιοχή του Δήμου. Όπως προκύπτει, η μεγάλη πλειοψηφία του αγροτικού πληθυσμού απέχει από τις συνεργατικές κινήσεις και πορεύεται στο μοναχικό της δρόμο. Ακόμη και τα ευρωπαϊκά, δελεαστικά κελεύσματα για σύσταση Ομάδων και Οργανώσεων Παραγωγών αδυνατούν να προσελκύσουν αξιόλογο αριθμό ενδιαφερομένων.

Όλοι οι προαναφερόμενοι ενεργοί ΑΣ αποτελούν τις νησίδες που απέμειναν από τον καταποντισμό της χαμένης συνεταιριστικής Ατλαντίδας. Κατά συνέπεια, κουβαλάνε τα υγιή εκείνα στοιχεία που τους κράτησαν στον αφρό, αλλά ως ένα βαθμό, και τις ανεπάρκειες του πλαισίου που τους γέννησε. Συγκεκριμένα, η επιβίωσή τους αναδεικνύει τη δυναμική και την αξία της σωστής διαχείρισης και της ικανής και έντιμης διοίκησης. Εντούτοις, η στασιμότητά τους δείχνει να στερούνται της αναγκαίας, συνειδητοποιημένης κοινωνικής βάσης, με το ισχυρό συνεργατικό πνεύμα, που θα μπορούσε να προσφέρει ώθηση στην εξέλιξή τους, να υποστηρίξει συνεργασίες

και επέκταση δραστηριοτήτων, να αναδείξει τα απαραίτητα, νέα, ικανά στελέχη που θα διαδεχθούν τα παλιά, να πετύχει αξιοσημείωτα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη για την ίδια. Συνεπακόλουθα, επιλέγουν εσωστρεφή πολιτική επιβίωσης και συντήρησης, αμφίβολης ωστόσο προοπτικής.

Οι Ομάδες Παραγωγών από την άλλη, επιδίδονται δυναμικά, στον αγώνα για επιτυχημένη επιχειρηματική δράση. Ειδικότερα, επιδεικνύουν έντονη κινητικότητα στην κατεύθυνση της τυποποίησης και της εμπορίας, αναδεικνύοντας και αξιοποιώντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των προϊόντων που παράγουν, με έμφαση στην ποιότητα, ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα αυτών. Οι ΟΠ, συμπλέοντας με τις ευρωπαϊκές κατευθυντήριες γραμμές που τις γεννούν, εστιάζουν αποκλειστικά, στην ανάπτυξη βιώσιμων, ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, παραβλέποντας ωστόσο, τον ανθρωποκεντρισμό των συνεργατικών αρχών.

Συνεπώς, η πίστη στο συνεργατισμό και στις συνεταιριστικές αρχές αποτελεί το ζητούμενο σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως αφετηρίας. Συνιστά τη βασική προϋπόθεση για την επέκταση, τον εμπλουτισμό, τη σύνδεση και την ολοκλήρωση των αποσπασματικών συνεταιριστικών κινήσεων στο Δήμο Πλατανιά. Επίσης, την ικανή και αναγκαία συνθήκη για να αναδειχθεί η βαρύτητα, η αποτελεσματικότητα και η δυναμική της ανταγωνιστικής επιχειρηματικής δράσης, της συνετής διαχείρισης και των άξιων διοικητικών στελεχών. Συνοψίζοντας, η έλλειψη της συνεργατικής συνείδησης προβάλλει ως η βασική αδυναμία στη συνεταιριστική πραγματικότητα του Δήμου Πλατανιά.

4.4 Τοπική Αυτοδιοίκηση και Αναγέννηση Αγροτικών Συνεταιρισμών στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά

Οι ΑΣ όπως επανειλημμένα έχει αναφερθεί στην παρούσα, γεννώνται από τα μέλη τους. Αποτελούν το δημιούργημα της πίστης των μελών τους πως το ατομικό τους συμφέρον ικανοποιείται μέσω της συνεργατικής δράσης. Η παραπάνω πεποίθηση γεννά στον αγροτικό κόσμο την επιθυμία και τη βούληση για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών.

Στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά, όπως επιβεβαιώνει και η διερεύνηση του συνεταιριστικού της τοπίου, η εμπιστοσύνη στη συνεργατική δράση έχει κλονιστεί. Οι λόγοι, όπως εντοπίσαμε σε άλλο σημείο της παρούσας, συνδέονται με την αποτυχία της συνεταιριστικής απόπειρας του περασμένου αιώνα, που στη συνείδηση του αγροτικού κόσμου χρεώνεται ως ήττα του συνεργατικού ιδεώδους και όχι των ψευδεπίγραφων ΑΣ. Επομένως, το ζητούμενο είναι ο επαναπροσδιορισμός της συνεταιριστικής έννοιας, των αρχών της και των επιτευγμάτων της στην κοινή αντίληψη. Αναγκαιότητα που υπαγορεύει τη διεξαγωγή πλατιάς εκστρατείας ενημέρωσης και διαφώτισης του αγροτικού πληθυσμού.

Συνεπακόλουθα, το ερώτημα που γεννιέται αφορά στον προσδιορισμό του κατάλληλου φορέα για να επωμιστεί το προαναφερόμενο καθήκον. Καθώς για ένα αγροτικό Δήμο, όπως ο Δήμος Πλατανιά, η αναγέννηση των ΑΣ συνυφαίνεται με την τοπική ανάπτυξη, ο καθ' ύλην αρμόδιος φορέας για τον ανωτέρω σκοπό είναι εκείνος που έχει ως αποστολή του την τοπική ανάπτυξη στο επίπεδο του Δήμου. Κι αυτός δεν είναι άλλος από τον αντίστοιχο Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ Βαθμού.

Επομένως, η Δημοτική Αρχή και οι Υπηρεσίες του Δήμου Πλατανιά οφείλουν να εντάξουν στις πρώτες προτεραιότητες του στρατηγικού και επιχειρησιακού τους σχεδιασμού τη δημιουργία Γραφείου προώθησης των Αγροτικών Συνεταιρισμών στην περιοχή του Δήμου. Το εν λόγω Γραφείο πρέπει να επανδρωθεί με προσωπικό εξειδικευμένο στον τομέα των ΑΣ και να λειτουργήσει ως εξωτερικός αναπτυξιακός φορέας αυτών. Στόχος του η καλλιέργεια του συνεργατικού πνεύματος στον αγροτικό πληθυσμό και η ανάπτυξη ΑΣ στην περιοχή του Δήμου μέσω της προπαγάνδας, της διαπαιδαγώγησης και της διασύνδεσης με υφιστάμενους, επιτυχημένους ΑΣ. Οι ανωτέρω κατευθύνσεις εξειδικεύονται στις ακόλουθες δράσεις:

- Προβολή και διαφήμιση της συνεταιριστικής πρακτικής στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, διαδικτυακής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης. Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, ο βομβαρδισμός του αγροτικού κόσμου με μηνύματα και επιχειρήματα για συνεργατική δράση.
- Διοργάνωση αλληπάλληλων χρονικά και χωρικά, συζητήσεων και εκδηλώσεων σε όλη την επικράτεια του Δήμου, με σκοπό την αναζωπύρωση του

συνεταιριστικού ενδιαφέροντος και την ανάδειξη των πιο «ευαίσθητων» συνεταιριστικά αγροτών.

- Δημιουργία ομάδων εργασίας και διαλόγου με τα πρωτοπόρα στοιχεία, επιδιώκοντας την ενθάρρυνσή τους στην ανάληψη συνεταιριστικών πρωτοβουλιών.
- Διασύνδεση και μεταφορά γνώσης και εμπειριών από επιτυχημένες συνεταιριστικές οργανώσεις της Ελλάδας και του εξωτερικού. Η συγκεκριμένη δράση είναι βαρύνουσας σημασίας για την ισχυροποίηση της εμπιστοσύνης στη συνεργατική πρακτική και εμπνυχώνει όλους τους εμπλεκόμενους να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους.
- Διεξαγωγή σεμιναρίων και μαθημάτων που αποσκοπούν στην εκπαίδευση του αγροτικού πληθυσμού του Δήμου στις συνεταιριστικές έννοιες, αρχές και πρακτικές.
- Επιδίωξη διεξαγωγής εκπαιδευτικών προγραμμάτων συνεταιριστικής θεματολογίας από το Κέντρο δια Βίου Μάθησης του Δήμου Πλατανιά.
- Ανάληψη πρωτοβουλίας και άσκηση πιέσεων στα συναρμόδια Υπουργεία για ίδρυση Συνεταιριστικής Σχολής ή Ινστιτούτου Συνεταιριστικής Επιμόρφωσης στην περιοχή του Δήμου.
- Ανάληψη πρωτοβουλιών για τη δημιουργία στην περιοχή του Δήμου, Κέντρου Συνεταιριστικών Μελετών και Ανάπτυξης Αγροτικών Συνεταιρισμών.
- Παροχή τεχνικής υποστήριξης ως προς τη διερεύνηση της νομοθεσίας, την αναζήτηση ικανών *managers*, χρηματοδοτήσεων και λοιπών αναγκών των νέων συνεταιριστικών προσπαθειών.

Επισημαίνεται ιδιαίτερος, ότι ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην αναγέννηση των Αγροτικών Συνεταιρισμών στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά δεν είναι η δημιουργία συνεταιριστικών οργανώσεων από «τα πάνω». Η ρόλος της περιορίζεται στο άνοιγμα της συζήτησης, στη δημιουργία πεδίου προβληματισμού και ζυμώσεων, στην παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών και υπηρεσιών δικτύωσης με σκοπό την ενδυνάμωση του αγροτικού πληθυσμού για την ανάληψη συνεταιριστικής δράσης. Ο

στόχος της είναι η ενεργοποίηση της αγροτιάς του Δήμου για να δημιουργήσει από «τα κάτω» συνεταιριστικές κινήσεις και εκπορεύεται από την πεποίθηση ότι οι ΑΣ αποτελούν το μόνο δρόμο που μπορεί να διασφαλίσει το παρόν και το μέλλον του αγροτικού πληθυσμού του Δήμου.

Κατά συνέπεια, η συμβολή στην αναγέννηση των Αγροτικών Συνεταιρισμών αποτελεί υποχρέωση του Δήμου Πλατανιά ως φορέα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και πηγάζει από την αποστολή του να προάγει την τοπική ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αναγέννηση των Αγροτικών Συνεταιρισμών στην περιοχή του Δήμου Πλατανιά συνιστά αναγκαιότητα για την επιβίωση και αξιοπρεπή διαβίωση του πληθυσμού της υπαίθρου του Δήμου και κατά επέκταση για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση ως φορέας με αποστολή του την τοπική ανάπτυξη, έχει τη δυνατότητα και την υποχρέωση να συμβάλλει στον παραπάνω σκοπό.

Μετά από έναν αιώνα ελληνικών Αγροτικών Συνεταιρισμών οδηγημένων στην κατάρρευση από την κρατική εξάρτηση και παρέμβαση, η ελληνική, μικρομεσαία, οικογενειακή, αγροτική εκμετάλλευση συνθλίβεται στην πρέσα που σχηματίζει η Κοινή Αγροτική Πολιτική αφενός και η εθνική αγροτική πολιτική αφετέρου. Συγκεκριμένα, η ΚΑΠ από τη μια, ακολουθεί πορεία ευθυγράμμισης με τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς που θέλουν τη δημιουργία μεγάλων ανταγωνιστικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Η εθνική πολιτική από την άλλη, στερείται στρατηγικής για τον πρωτογενή τομέα, τον οποίο απαξιώνει ως μη ικανό να καταστεί ανταγωνιστικός και επενδυτικά ελκυστικός, λόγω των διαρθρωτικών του αδυναμιών και των φυσικών περιορισμών του. Το παραπάνω, διαμορφωμένο πλαίσιο πλήττει την ελληνική αγροτιά, η οποία δεν έχει άλλη επιλογή επιβίωσης από το να ξαναβρεί το δρόμο του συνεργατισμού.

Απαραίτητη προϋπόθεση η απαγκίστρωση από τα συνεταιριστικά κακέκτυπα του παρελθόντος, η αποτίμηση της ιστορίας τους και η στροφή του βλέμματος στις φωτεινές, επιτυχημένες, συνεταιριστικές πρακτικές της Ελλάδας και του εξωτερικού. Αφού ανακτήσει την εμπιστοσύνη της στις ξεχασμένες συνεταιριστικές αξίες, η ελληνική αγροτιά μπορεί να προχωρήσει στην αναγέννηση των αληθινών ΑΣ. Των ΑΣ δηλαδή, που ιδρύονται οικειοθελώς από τα μέλη τους και μένουν προσηλωμένοι στην εξυπηρέτηση των αναγκών αυτών των μελών. Των ανεξάρτητων από τις κρατικές

παρεμβάσεις ΑΣ που επιδιώκουν την αυτοβοήθεια, την ενεργή συμμετοχή και τον έλεγχο από τα μέλη τους, με τη διασφάλιση της διαρκούς συνεταιριστικής εκπαίδευσης από τη βάση έως την κορυφή τους. Των ΑΣ με τα ικανά διοικητικά και διευθυντικά στελέχη, που λειτουργούν ως αποδοτικές, ανταγωνιστικές επιχειρήσεις με ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό. Των ΑΣ που βλέπουν με ευρύτητα πνεύματος, την ανάπτυξη και ισχυροποίησή τους στο πλαίσιο της διασυνεταιριστικής συνεργασίας.

Στην παραπάνω κατεύθυνση οφείλει να προσανατολιστεί και η μικρή, οικογενειακή, αγροτική εκμετάλλευση του Δήμου Πλατανιά. Ωστόσο, η συνεταιριστική πραγματικότητα στο Δήμο περιλαμβάνει κινήσεις ανεπαρκείς, αποσπασματικές και αμφίβολης συνεργατικής συνείδησης. Η βασική προϋπόθεση για να μπορέσει η αγροτιά του Δήμου Πλατανιά να βρει το συνεταιριστικό της δρόμο, είναι να ξαναεμπιστευθεί τις συνεταιριστικές αρχές και αξίες, υπερβαίνοντας την απογοήτευση και την αποστασιοποίηση που έχει οδηγηθεί από την αποτυχία των ψευδεπίγραφων ΑΣ του περασμένου αιώνα.

Στην ικανοποίηση της ανωτέρω συνθήκης μπορεί και πρέπει να συμβάλλει η Τοπική Αυτοδιοίκηση, υιοθετώντας πολιτική συνεταιριστικής προπαγάνδας προς τον αγροτικό πληθυσμό του Δήμου. Σε πρακτικό επίπεδο, οφείλει να προχωρήσει στην κατάλληλη στελέχωση Γραφείου προώθησης των ΑΣ. Με άλλα λόγια, Γραφείου προβολής και διαφήμισης των συνεταιριστικών αξιών, διοργάνωσης συζητήσεων, εκδηλώσεων και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στον αγροτικό χώρο, διασύνδεσης και άντλησης γνώσεων από τις καλές συνεταιριστικές πρακτικές της Ελλάδας και του κόσμου, τεχνικής υποστήριξης των νέων συνεταιριστικών κινήσεων.

Σε έναν αγροτικό Δήμο, όπως ο Δήμος Πλατανιά, οι ΑΣ αποτελούν μοχλό συγκράτησης του αγροτικού πληθυσμού και αναζωογόνησης της υπαίθρου, μέσω της βελτίωσης του οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής της πληττόμενης αγροτιάς. Συνεπώς, η αναγέννηση των ΑΣ αποτελεί στόχο και υψηλή προτεραιότητα τοπικής ανάπτυξης. Πρόκειται για ένα στοίχημα που έχει την υποχρέωση να κερδίσει ο Δήμος Πλατανιά στο επόμενο διάστημα, ως ο κατεξοχόν φορέας με αποστολή την τοπική ανάπτυξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αβδελίδης, Π. (1981), «Ποια μέτρα προτείνονται για την ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος», στο Συλλογικό έργο, *Το αγροτικό συνεταιριστικό πρόβλημα της χώρας*, ΕΚΚΕ, Αθήνα.

Δαμιανάκος, Σ. (1996), *Από τον χωρικό στον αγρότη. Η ελληνική αγροτική κοινωνία απέναντι στην παγκοσμιοποίηση*, εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ/ΕΚΚΕ, Αθήνα.

Δαμιανάκος, Σ. (1999), «Το δυσεύρετο μοντέλο της ελληνικής Γεωργίας», στο Συλλογικό έργο, *Υπαιθρος Χώρα. Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα.

Δαμιανός, Δ. & Βλάχος, Γ. (2014), «Περί μιας εθνικής στρατηγικής για τη γεωργία και τα τρόφιμα», στο Μασουράκης, Μ. και Γκόρτσος, Χρ. (Επιμ.), *Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής*, Έκδοση της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, Αθήνα.

Ζακοπούλου, Ε. (1999), «Πολυαπασχολούμενοι και Γεωργία: προς μια νέα ανίχνευση ενός πολυδιάστατου φαινομένου», στο Συλλογικό έργο, *Υπαιθρος Χώρα. Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα.

Ηλιόπουλος, Κ. (2002), «Προετοιμάζοντας τους Ελληνικούς Αγροτικούς Συνεταιρισμούς για τον 21ο Αιώνα: Μια Νεο-θεσμική Προσέγγιση», στο Συλλογικό έργο, *Συνεταιριστικοί Προβληματισμοί 2001*, Ι.Σ.Ε.Μ., εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα.

Καρανικόλας, Π. (2012), «Η γεωργία και η κρίση της ελληνικής οικονομίας», στο *Αφιέρωμα: Επιστροφή στη γεωργία; Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Τετραμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση, τ. 27.

Κασίμης, Χ. & Ζωγραφάκης, Σ. (2012), «Η ύπαιθρος, η γεωργία και η κρίση», στο *Αφιέρωμα: Επιστροφή στη γεωργία; Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Τετραμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση, τ. 27.

Κασίμης, Χ. & Παπαδόπουλος, Α.Γ. (1999), «Η διατήρηση της οικογενειακής Γεωργίας και η καπιταλιστική ανάπτυξη της Γεωργίας στην Ελλάδα: Μια κριτική ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας», στο Συλλογικό έργο, *Υπαιθρος Χώρα. Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα.

Κλωνάρης, Σ. (2012), «Στρατηγική για την ελληνική γεωργία και την ύπαιθρο στο πλαίσιο της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής με ορίζοντα το 2020», στο *Αφιέρωμα: Επιστροφή στη γεωργία; Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Τετραμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση, τ. 27.

Κρουσταλλάκη – Μπεβεράτου, Σ. (1990), *Αγροτικοί Συνεταιρισμοί: θεσμός οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης*, Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα.

Λουλούδης, Λ. και Μαραβέγιας, Ν. (1999), «Αγρότες, κράτος και εξουσία στην Ελλάδα (1981-1996)», στο Συλλογικό έργο, *Υπαιθρος Χώρα. Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα.

MacPherson, I. (1997), *Συνεταιριστικές Αρχές για τον 21ο Αιώνα*, μετάφραση Παπαγεωργίου, Κ., Ι.Σ.Ε.Μ., Αθήνα.

Μπεόπουλος, Ν. και Σκούρας, Δ. (1999), «Γεωργία και Περιβάλλον: η ετερομορφία μιας σχέσης», στο Συλλογικό έργο, *Υπαιθρος Χώρα. Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα.

Μπιρλιράκης, Β. (2006), «Το Κάλεσμα του Μοντραγκόν – Μια πρόσκληση να μοιραστούμε την εμπειρία 50 χρόνων», στο Συλλογικό έργο, *Συνεταιριστικοί Προβληματισμοί 2004-2005*, Ι.Σ.Ε.Μ., εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα.

Παπαγεωργίου, Κ. (2007), *Βιώσιμη Συνεταιριστική Οικονομία (Θεωρία και πρακτική)*, εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα.

Παπαδόπουλος, Δ.Α. (1999), «Στη σκιά του δημόσιου διακριτικού κεφαλαίου: Μια εκδοχή για την υποβάθμιση του αναπτυξιακού ρόλου των γεωπόνων του Δημοσίου

(1981-1994)», στο Συλλογικό έργο, *Υπαιθρος Χώρα. Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του εικοστού αιώνα*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα.

Parnell, E. (2000), *Επανεφεύρεση των Συνεταιρισμών – Επιχειρήσεις για τον 21ο Αιώνα*, μετάφραση Φεφές, Μ., επιμέλεια Παπαγεωργίου, Κ., εκδόσεις Στοχαστής – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Πατρώνης, Β. και Παπαγεωργίου, Θ. (2003), «Η Ιστορική Εξέλιξη των Αγροτικών Συνεταιρισμών στην Ελλάδα στον 20^ο Αιώνα», στο Συλλογικό έργο, *Συνεταιριστικοί Προβληματισμοί 2002-2003*, Ι.Σ.Ε.Μ., εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

McBride, G. (1986), *Agricultural Cooperatives – Their Why and Their How*, AVI Publishing Company, Inc., Westport, Connecticut.

Διαδικτυακοί Τόποι / Ιστοσελίδες

Αγροτικός Γαλακτοκομικός Συνεταιρισμός Καλαβρύτων. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.kalavritacoop.gr> (Πρόσβαση Ιούλιος 2016).

Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.gummastic.gr> (Πρόσβαση Ιούλιος 2016).

ΠΑΣΕΓΕΣ, (2014), *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική μετά το 2014*. Διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.paseges.gr/resource-api/paseges/contentObject/Koinh-Agrotikh-Politikh-meta-to-2014/content?contentDispositionType=attachment> (Πρόσβαση Ιούλιος 2016).

Πολύζου, Π. (2011), *Κείμενο Εργασίας : Η πορεία της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και το μέλλον της μετά το 2013*. Διαθέσιμο στη δ/ση http://www.minagric.gr/greek/agro_pol/Works/Polyzou_CAP.pdf (Πρόσβαση Ιούλιος 2016).